

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Moškon

Mentor: doc. dr. Mitja Hafner - Fink

NACIONALIZEM

PREIZKUS UPORABLJENIH MERSKIH
INŠTRUMENTOV V OKVIRU PROJEKTA
SLOVENSKO JAVNO MNENJE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

Zahvala

Diplomsko delo je nastalo pod mentorstvom doc. dr. Mitje Hafner-Finka. Brez njegovih napotkov in pomoči diploma ne bi postala resničnost, zato se mu za njegovo pomoč iskreno zahvaljujem.

Zahvaljujem se tudi vsem, ki so mi tako ali drugače pomagali pri nalogi, prijateljem, fantu, sestri in staršem.

KAZALO

1. UVOD.....	4
1.1. OBRAZLOŽITEV TEME NALOGE.....	4
1.2. HIPOTEZE.....	5
1.3. METODOLOGIJA IN NAČIN PREVERJANJA HIPOTEZ.....	6
2. PROBLEMI MERJENJA STALIŠČ V ANKETAH.....	7
3. TEORETSKA OPREDELITEV NACIONALIZMA IN UGOTOVITVE NEKATERIH RAZISKAV..	11
3.1. DEFINICIJE NACIONALIZMA.....	11
3.2. PROBLEM OPERACIONALIZACIJE GLEDE DEFINICIJ NACIONALIZMA.....	16
3.2.1. Indikatorji ter njihovo pokrivanje definicij nacionalizma.....	17
3.2.2. Problemi nekaterih ugotovitev raziskav.....	21
4. POSTOPKI ZA PREIZKUS ZANESLJIVOSTI IN VELJAVNOSTI MERJENJA.....	29
4.1. Zanesljivost merjenja.....	29
4.1.1. Klasična testna teorija.....	29
4.1.2. Razširitev merskega modela.....	30
4.2. OCENJEVANJE ZANESLJIVOSTI.....	31
4.2.1. Mere stabilnosti.....	31
4.2.1.1. Metoda retesta.....	31
4.2.1.2. Metoda alternativne oblike.....	33
4.2.2. Mere enakovrednosti.....	33
4.2.2.1. Metoda razpolovitve.....	33
4.2.2.2. Metoda notranje konsistentnosti.....	34
4.2.2.3. Komponentna in faktorska analiza.....	35
4.2.2.3.1. Metoda glavnih komponent.....	35
4.2.2.3.2. Faktorska analiza.....	35
4.2.3. Primerjava koeficientov α , Θ in Ω	35
4.3. VELJAVNOST MERJENJA.....	36
4.3.1. Vsebinska veljavnost lestvic.....	38
4.3.2. Kriterijska veljavnost.....	39
4.3.3. Veljavnost konstrukta.....	40
5. PREIZKUS KVALITETE IZBRANIH MERSKIH INŠTRUMENTOV V SJM.....	42
5.1. OCENA ZANESLJIVOSTI MERJENJA.....	42
5.2. PREIZKUS VELJAVNOSTI MERJENJA.....	44
5.3. MEDČASOVNA ANALIZA NACIONALIZMA V SLOVENIJI.....	49
5.3.1. Predstavitev rezultatov.....	49
6. ZAKLJUČEK.....	55
7. SEZNAM LITERATURE.....	58
8. PRILOGE.....	61
PRILOGA A: PRIMER IZPISA KOMPONENTNE ANALIZE V PROGRAMSKEM PAKETU SPSS 8.0 (DVODIMENZIONALNOST).....	61
PRILOGA B: PRIMER IZPISA KOMPONENTNE ANALIZE V PROGRAMSKEM PAKETU SPSS 8.0 (ENODIMENZIONALNOST).....	64
PRILOGA C: PRIMER IZPISA REZULTATOV ZANESLJIVOSTI MERJENJA V PROGRAMSKEM PAKETU SPSS 8.0.....	66
PRILOGA D: IZPIS REZULTATOV PREVERJANJA KRITERIJSKE VELJAVNOSTI V PROGRAMSKEM PAKETU SPSS 8.0.....	68
PRILOGA E: ZANESLJIVOST IN VELJAVNOST MERJENJA ZA LETO 1993 IN 1995 TER MEDČASOVNA PRIMERJAVA Z UPORABO POVPREČNE VREDNOSTI NA VZORCU.....	76
PRILOGA F: REZULTATI VELJAVNOSTI MERJENJA ZA LETO 1993 IN 1995 (KRITERIJSKA VELJAVNOST).....	80

1. UVOD

1.1. Obrazložitev teme naloge

Pojem nacionalizma je tako kompleksen pojav, da vsekakor zahteva multidisciplinaren pristop, tako z vidika sociologije, ekonomije, zgodovine, psihologije, itd.. Naloga se bo osredotočila predvsem na nacionalizem s sociološkega vidika in s tem v zvezi na preizkus že uporabljenih merskih inštrumentov v okviru projekta Slovensko javno mnenje, na temo nacionalizma.

Vsebinsko je naloga razdeljena na štiri dele. V prvem delu bomo pozornost namenili problemom merjenja stališč v anketah. Pogledali bomo, kakšni problemi se pojavljajo pri merjenju zanesljivosti in veljavnosti v anketah oz. SJM.

Drugi del naloge se bo ukvarjal s prehodom od teorije do merjenja oz. na kakšen način pridemo od teoretskega koncepta nacionalizma do indikatorjev in merskih inštrumentov.

Predstavili bomo različne poglede avtorjev na opredelitve oz. definicije nacionalizma in na osnovi tega poskušali ugotoviti, kako je te definicije mogoče operacionalizirati in poiskati ustrezne indikatorje, ki so uporabni v okviru anketne raziskave.

V tretjem delu naloge bo sledil pregled konkretnih uporabljenih merskih inštrumentov za merjenje nacionalizma, v okviru SJM. V tem delu se bo naloga osredotočila na postopke preverjanja zanesljivosti in veljavnosti merjenja.

Četrty del naloge bo zastavljen empirično, kjer bomo preizkusili kvaliteto izbranih merskih inštrumentov nacionalizma v SJM, na osnovi statističnih metod, kot so ocena zanesljivosti merjenja ter veljavnost merjenja. S pomočjo datoteke SJM93/1 bomo preizkusili zanesljivost in veljavnost merjenja, prav tako pa bom naredili medčasovno analizo nacionalizma, v obdobju med leti 1993 in 1995.

1.2. Hipoteze

Temeljno osnovo naloge predstavlja preizkus uporabljenih merskih inštrumentov, v okviru projekta Slovenko javno mnenje, na temo nacionalizma.

Glede na zastavljeno problematiko – nacionalizem in uporaba merskih inštrumentov, smo postavili naslednji dve hipotezi:

H1: Izbrani indikatorji zanesljivo in veljavno merijo nacionalizem.

Izbrani indikatorji: (1. Slovenska država je preveč lahkotno podeljevala državljanstvo priseljencem, 2. Slovenska država bi najprej morala poskrbeti za svoje državljane, potem pa dajati pomoč beguncem iz BiH, 3. Ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci, 4. Ko se odpušča delavce, bi bilo treba najprej odpuščati priseljence, šele nato Slovence, 5. Če slovenska država ne bo ustrezno zaščitila Slovencev pred Neslovenci, bodo morali ljudje vzeti stvari v svoje roke, 6. Stiki s tujci, ljudmi drugih narodnosti in ver, kultur, ras, so me vedno privlačili, 7. Narediti bi morali revizijo dodeljenih državljanstev priseljencem in ga nekaterim odvzeti, 8. Nasilja nad tujci in begunci se lotevajo samo primitivni ljudje).

Pri tej trditvi želim dokazati in preveriti, da izbrana vprašanja oziroma indikatorji nacionalizma v Slovenskem javnem mnenju merijo nacionalizem.

Zanesljivost merjenja pomeni dopustnost slučajnih napak v raziskovanju, kar pomeni, da z zanesljivostjo ocenjujemo le prisotnost slučajnih napak. Če merska napaka ni le slučajna, imamo opravka s problemom veljavnosti. To pomeni, da na izmerjeno vrednost sistematično vpliva tudi neka druga spremenljivka, na katero uporabljen merski postopek ni občutljiv. Lahko torej rečemo, da s preverjanjem veljavnosti ugotavljamo prisotnost/odsotnost sistematičnih napak v raziskovanju (Tanur v Ferligoj, 1995: 8), medtem ko se pri preverjanju zanesljivosti ukvarjamo z ugotavljanjem slučajnih napak (Carmines in Zeller in drugi v Ferligoj in drugi, 1995: 8).

Veljavnost sodi med najbolj protislovne opredeljene pojme v družboslovju. Za veljavno se najbolj pogosto razume tisto raziskovanje, v katerem dejansko raziskujemo tisto, kar želimo, kar pomeni, da naj bi spremenljivke, ki merijo isti konstrukt, med seboj visoko korelirale (Bohrnstedt v Ferligoj, 1995: 64).

H2: Po določenem času bo merjenje spremenljivke nacionalizma zanesljivo (leta 1993 in na ponovljeni meritvi leta 1995).

Zanesljivost merjenja ocenjujemo z različnimi metodami, ki jih lahko razvrstimo v dve skupini: 1. Metode, ki temeljijo na ponovljenem postopku merjenja na istih enotah po določenem času (*mere stabilnosti*) in 2. metode, ki temeljijo na merjenju dejanske spremenljivke z več enakovrednimi spremenljivkami v istem času (*mere enakovrednosti*) (Ferligoj in drugi: 1995: 31). Naloga bo zajela ocenjevanje zanesljivosti, ki zahteva ponovitev merjenja določne spremenljivke po določenem času, kar pomeni, da so respondenti po določenem času odgovarjali na ista vprašanja.

1.3. Metodologija in način preverjanja hipotez

Glede na hipoteze bomo uporabili za preizkus navedenih trditev metodo zanesljivosti in veljavnosti merjenja ter medčasovno primerjavo.

Pri tem bomo uporabili podatke, ki so bili zbrani v okviru projekta Slovensko javno mnenje leta 1993 in leta 1995.

Raziskava je bila opravljena oktobra in novembra 1993, in novembra ter decembra 1995, na reprezentativnem vzorcu 1050 polnoletnih državljanov Republike Slovenije.

2. PROBLEMI MERJENJA STALIŠČ V ANKETAH

V tem delu naloge si bomo pogledali nekaj splošnih problemov glede merjenja stališč v anketah in eno izmed stališč je tudi nacionalizem. V nadaljevanju bomo uporabili anketne podatke in navedli nekaj splošnih stališč glede problemov merjenja nacionalizma v anketah.

Včasih v zvezi s tem, kaj je anketa, prihaja do nesporazumov, ker dobesečni prevodi tujih izrazov v slovenščini ne odzvanjajo vselej povsem ustrezno. Pri nas je nasploh bolj uveljavljen izraz javnomnenjska raziskava, kot pa denimo sociološka ali družboslovna anketa oz. vprašalnik. Oba pa se naslanjata na romansko izrazoslovno tradicijo, kjer sta uveljavljena »opinion public« in »enquête«, iz česar izhaja tudi anglosaški »public opinion poll«. Posebnost slednje pa je »social survey« (Toš v Štebe, 1996: 18).

Pod širši pojem »survey« ali po naše anketa, spada denimo tudi popis prebivalstva ali pa, kot poseben primer, institucionalizirano spraševanje z enim samim vprašanjem, kot je referendum ali pa volitve, katerih rezultat ima drugačno težo kot običajne ankete, vendar po obliki predstavljajo samo njen poseben tip (Bateson in drugi v Štebe, 1996: 8).

Pri anketah je vselej prisotna možnost pojavljanja nehotenih učinkov na rezultat učinkov, ki so povezani z značilnostmi postopka merjenja. Afirmativna pozicija glede resničnosti pomeni, da v primeru, ko sta podana dva med sabo različna rezultata, dveh različnih meritev istega pojava, potem je zagotovo eden bližje resničnosti kot drugi. Gre za to elementarno resničnost, da podatek ustreza dejstvu (Štebe, 1996: 20).

Iz shranjenih podatkov želimo izluščiti čim več namigov o tem, kakšni so, razbirati njihove morebitne slabosti in kvalitete. Namreč z eksperimentalnim pristopom k proučevanju anket je pogosto povezana omejena relevantnost odkritij zunaj specialnega področja spodbud, za ukvarjanje s problemom. To, da imamo v okviru eksperimenta možnost kontrolirati ostale dejavnike, je dobro za doseganje notranje veljavnosti, toda ob tem se zmanjša zunanja veljavnost, posplošljivost izven nenaravne situacije eksperimenta (Štebe, 1996: 47).

V predtestu preizkušamo učinkovitost vprašanj, pojavljanje možnih napak, nerazumevanje, odbojnost ali občutljivost vprašanj. Namreč preizkušanje pomena posamičnih besed, kjer ljudi za vsako besedo iz vprašanja naknadno sprašuješ, kaj si pod tem predstavljajo, je izvedljivo le

za omejeno skupino vprašanj. Kljub vsej nazornosti in bogastvu dokazov o raznolikosti razumevanja besed in pojmov med vprašanji, ki jih daje tak pristop, pa je neizvedljiv v velikih razsežnostih (Štebe, 1996: 49).

Nas kot sociologe bolj zanima sam rezultat iz ankete, družbeno znanje kot tako, kolikor nakazuje možnosti in omejitve spoznanja družbe. Denimo, zakaj je neko vprašanje sploh postavljeno, ali je to želja naročnika, ali gre za pristni raziskovalni interes, ali je preprosto klic določenega trenutka, okoliščin in dogajanja v dani družbi. Nadalje nas zanima, ali evocira kakšne dodatne pomene, ali je družbeno obremenjeno občutljiva tema, itd. Vprašanja sama vselej živijo v kontekstu prostora in časa, iz katerega črpajo pomen in smisel: na najnižji ravni je to kontekst, vsebina samega vprašalnika, ki daje dodatne možnosti interpretacije posameznih vprašanj, s čimer se zlasti ukvarjajo raziskave iz izhodišč kognitivne psihologije. Glavni problem je samo razumevanje vprašanj in njegovih implikacij na širši ravni, tam, kjer imajo pomeni svoj izvor, torej na ravni družbenega (Štebe, 1996: 52-53).

Vprašanja sama zase nič ne pomenijo, odvisna so od odziva, ki ga sprožajo. Problematičnost takega pristopa leži ravno v težavnosti zbiranja dokazov. Medtem ko je pristop, ki pade prvi na pamet anketnemu raziskovalcu, ko ga zanimajo reakcije na ankete v javnosti, anketa o anketi med splošno populacijo, ta pristop zadene na očitne omejitve (Štebe, 1996: 54).

Ko so raziskovalci preizkusnim osebam namenoma postavili vprašanja, ki so vsebovala nekatere značilne napake, ki jih izkušeni anketni raziskovalci takoj prepoznajo, je bil rezultat zelo nespodbuden. Večina napak je namreč šla neopaženih mimo. Ta problem se spet navezuje na tisto pregovorno prilagodljivost in tolerantnost respondentov, ki ravno preprečuje, da bi slabosti posameznega vprašanja postale vidne že v teku ankete. Kot vemo, tisti, ki odgovarja, ponavadi prilagodi svoje odgovore pač temu, kakor po svoje razume vprašanje, kot je izraženo v večkrat omenjanem geslu, da hoče biti »dober« respondent, tudi če morda v postavitvi opazi slabosti. Pazljivi moramo biti torej glede tega, kaj dobimo iz predtesta (Štebe, 1996: 54-55).

»Meriti«, pomeni dimenziji kakega objekta ali razreda objektov pripisovati števila po določenem postopku. V tem smislu so lestvice merski inštrumenti, postopki za oblikovanje lestvic pa navodila za njihovo ustvarjanje. Ta navodila običajno temeljijo na določenih matematično-statističnih kalkulacijah, ki jim podrejamo podatke (npr. odgovore na vrsto vprašanj). Tako namreč ugotovimo, katera vprašanja ležijo na skupni dimenziji in kje na tej dimenziji ležijo (npr. na Guttmanovi lestvici) (Toš in Hafner-Fink, 1997: 99).

Okoliščine, v katerih poteka merjenje, morajo biti raziskovalcu tako dobro znane, da lahko njihov vpliv kontrolira. Situacija opazovanja vpliva na opazovane manifestne znake, npr. na odgovore na vprašanja v povpraševanju (intervjuju) oziroma na ravnanja v opazovani situaciji. Nekontrolirana situacija pogojev, pod katerim poteka meritev, zmanjšuje primerljivost podatkov ter njihovo zanesljivost. Tako npr. si raziskovalci v raziskavi »Slovensko javno mnenje« prizadevajo fazo opazovanja opraviti v kar se da kratkem času (dva tedna za anketiranje 2100 oseb), da bi nekontrolirane spremembe situacije ne zmanjšale primerljivosti in zanesljivosti podatkov (Toš in Hafner-Fink, 1997: 96).

Osnovni postopek za ocenjevanje **zanesljivosti** merskega inštrumenta je ponovitev istega merila v več časovnih točkah, pri čemer relativna stabilnost odgovorov kaže na odsotnost napake. V neki tovrstni »meta-analitično« zasnovani raziskavi avtorji preizkušajo množico domnev o možnih vplivih na zanesljivost merjenja, tako da primerjajo več posamičnih izvedb preverjanja zanesljivosti med sabo. Med najbolj izrazitimi dejavniki so se pokazali:

tip vprašanja (npr. dejstva nasproti stališčem, ali tip stališča); značilnosti vprašanj, kot je oblika, vključujoč besedilo in vsebinski kontekst, predvideni odgovori; vrsta faktorjev, ki zadevajo specifične pogoje merjenja; in bolj na splošno, družbena situacija, v kateri je nastal anketni intervju ter lastnosti vprašancev, kot sta stopnja šolanja in starost, ki so povezane s kognitivnimi kapacitetami in motivacijo (Alwin in Krosinc v Štebe, 1996: 32).

Pri raziskovanju dejavnikov zanesljivosti so pomembne tudi lastnosti vprašanj, ker dodatno poleg oblike upoštevajo še vsebino vprašanj (Štebe, 1996: 57).

Raziskave izhajajo iz dveh, za mnenjske analize temeljnih vprašanj:

1. Ali isti ljudje na isto vprašanje vedno odgovorijo enako, če med posameznimi anketiranjmi niso spremenili svojega mnenja?
2. Ali ljudje z istim mnenjem o zastavljenem vprašanju odgovorijo enako in ali ljudje z različnimi mnenji o zastavljenem vprašanju odgovorijo različno?

Prvo vprašanje je tesno povezano z *zanesljivostjo*, drugo pa z *veljavnostjo* podatkov. Če na obe vprašanji ni mogoče pritrdilno odgovoriti, mnenjske raziskave nimajo nobenega pomena (Kropivnik, 1991: 100).

Precej razvejane kriterije za klasifikacijo vprašanj pri pojasnjevanju učinkov konteksta besedila ponuja Molenar (v Štebe, 1996: 57), in sicer jih deli na tri področja:

vsebine, oblike in položaja. V tovrstnih meta-analitičnih pristopih nastopajo vprašanja iz preteklih raziskav, pri tem pa so kot eno od meril upoštevani tudi dejanski rezultati (Štebe, 1996: 57).

K problemu podatkov pristopamo z nasprotne strani kot raziskovalec in sodelujoči v anketi. Medtem ko ta dva s svojim početjem podatke konstruirata, jih delata, nas po drugi strani bolj zanima njihova relevantna (koliko so vredni in kaj povedo o svetu, ki ga opisujejo) s strani uporabnika rezultata. Zanima ga tudi, kakšna je njihova izpovednost mimo izvirnega namena avtorjev. Podatke lahko presojamo tudi s stališča koristi za javnost nasploh, ko nas podatki iz anket zanimajo kar tako, kolikor imajo skupen pomen za vse, ko nam nekaj povedo o nas samih kot potencialnih sodelujočih. V okviru »sekundarne analize« smo se prisiljeni dvigniti nad neposredni namen, za katerega so bili podatki zbrani, premisliti njihove širše implikacije. To pomeni, da se manj ukvarjamo s problemom, kakšni naj bi podatki idealno bili, da bi služili svojemu ozkemu namenu za izbrani cilj (klasični problem veljavnosti), ampak nas bolj zanima rezultat sam, torej kakšni so podatki kljub vsem željam in pretenzijam, ali pa prav zaradi njih, podatki na koncu, v resnici (Štebe, 1996: 8).

Manj ambiciozen postopek preverjanja, zato pa lažje izvedljiv, je primerjava vzporedno, v istem vprašalniku enega za drugim postavljenih vprašanj na isto temo, denimo večih trditev, ki tvorijo lestvico za določeno lastnost ali posamičnih indikatorjev pri tvorbi indeksov. Prava vrednost je ob ustrezno koncipiranih merilih tisto, kar je skupnega večini, ob tem, ko posebnosti posameznega merila izgubijo težo, ali pa se, po malo manj togi predpostavki, med sabo izničijo (kot slučajna napaka). Problem takšnega pristopa je v tem, da so si merila lahko med sabo podobna tudi po tem, v katero smer so pristrana, da torej nobeno od njih ni v prednosti kot edino pravo (Štebe, 1996: 31). To je že **problem veljavnosti**: Po »klasični teoriji merjenja« je lahko neko merilo sto procentno zanesljivo, vendar meri pač nekaj drugega, in tako malo ali nič veljavno (Bohrenstedt v Štebe, 1996: 31).

Stopnja »resničnosti« pojmovnega spoprijema s problemi na ravni teorije posameznih znanstvenih disciplin o pojavih, ki so predmet raziskave, je, kar zadeva pomembnost problema in ustreznost postopka operacionalizacije, ki zagotavljajo veljavnost in zanesljivost merjenja, stvar teh disciplin samih. Presoja o tem je vezana na konceptualni okvir. Kar je pomembno za psihologe, ni nujno tako za ekonomiste ali za sociologe. Problemska zastavitev je plod samostojnih znanstvenih disciplin ali pa tudi svojsko izraženega zanimanja naročnika (Štebe, 1996: 38).

3. TEORETSKA OPREDELITEV NACIONALIZMA IN UGOTOVITVE NEKATERIH RAZISKAV

Ko skušamo opredeliti nacionalizem, se srečamo z vrsto problemov glede definiranja pojma in s tem v zvezi z nepregledno množico različnih definicij.

Ene dajejo poudarek zgodovinski komponenti nacionalizma, ki se veže na specifično družbeno ekonomske odnose določenega obdobja¹, druge zopet na strukturno komponento družbe², tretje na funkcije, ki jih nacionalizem ima³ (Krajnc, 1991: 109-110).

V nadaljevanju se bo naloga oprla na podrobnejše definicije nacionalizma posameznih avtorjev.

3.1. Definicije nacionalizma

Slovar slovenskega knjižnega jezika definira nacionalizem na spodaj navedeni način, ki pa za nas ni tako relevanten, vendar je po drugi strani za nas pomemben z vidika jezikoslovja, kajti pojem nacionalizem se uporablja vsakodnevno.

Poglejmo si nekaj definicij nacionalizma.

¹ Gellner loči tri vrste nacionalizmov. Vsaka izmed njih se veže na določen tip družbenega razvoja. Tako predindustrijska agrarna družba ne pozna nacionalizma, vsaj ne v tem smislu, da bi bil le ta prevladujoč čustven moment v družbi. V industrijski družbi nacionalizem že dobiva svoje temeljne značilnosti in prične obvladovati posameznika na vseh treh ravneh: kognitivni, emocionalni in konativni. V t.i. postindustrijski družbi se menjajo značilnosti »klasičnega« nacionalizma, kar mora v tem času posameznik zaradi razvoja tehnike in tehnologije, ki s seboj prinaša informativno družbo, nujno sodelovati s pripadniki drugih narodov (Gellner v Krajnc, 1991: 110).

² Ta razvršča nacionalizme glede na kombinacijo: družbena moč, dostopnost do izobrazbe in etnična kultura. Tako v zgodnjem razvoju industrializacije v mnogih družbah liberalnega kapitalizma, kjer ni bilo razlik med privilegiranimi in deprivilegiranimi družbenimi skupinami, nismo srečevali nacionalizma. Toda v zgodnjem kapitalizmu je prihajalo do nacionalizma tam, kjer so bile privilegirane etnične skupine kulturno različne v primerjavi z deprivilegiranimi, npr. habsburška monarhija (Klinar v Krajnc, 1991: 110).

³ Tako lahko govorimo o progresivnem in regresivnem nacionalizmu. Progresivni nacionalizem smemo imenovati tudi združevalni, npr. v Italiji v 19. stoletju in tudi v Nemčiji, ko so iz političnih tvorb nastajale enotne nacionalne države. Združevalni nacionalizem vzpodbuja nediferencirane možnosti za osnovno izobraževanje. Z regresivnim nacionalizmom se srečamo takrat, ko hoče dominantna družbena skupina, ki je etnično drugačna od deprivilegiranih množic, za vsako ceno ohraniti svojo dominantno vlogo (npr. kolonializem); z regresivnim nacionalizmom se srečamo tudi takrat, ko želi določen narod v večnacionalni državi imeti več privilegijev kot drugi narodi, ko skuša svojo ekonomsko neuspešnost opravičevati z izkoriščanjem s strani drugih narodov (Krajnc, 1991: 110).

Nacija, nacionalizem – Nation iz latinščine nātio »narod«, prvotno »kar se (na)rodi, rojstvo«, izpeljanka iz latinščine nātus »rojen«, nāscī »roditi se« (Snoj, 1997: 366).

Nacionalizem – 1. Prvotno: narodna zavest, ki se kaže v boju mlade buržoazije proti fevdalizmu in absolutizmu;
2. *v ožjem pomenu*: reakcionarna ideologija in politika, v kateri skuša vladajoča plast prikazati svoje koristi vsega naroda ali prikriti zatiranje drugih narodov, postavljajoč »svoj« narod v gospodujoč položaj;
3. *fig.*: narodni egoizem, povzdigovanje svojega in zaničevanje drugih narodov (Verbinc, 1982: 471-472).

Nacionalizem – 1. Prepričanje o večvrednosti lastnega naroda in prizadevanje za uveljavitev njegovih koristi, ne glede na pravice drugih narodov;
2. *V 19. stoletju*: meščanska ideologija in politika, ki poudarja narod kot celoto in zagovarja njegov interese: nacionalizem pri Hrvatih in Slovencih v dobi romantike / buržoazni nacionalizem;
3. *knjiž.*: značilnosti kulture določenega naroda, ljudstva: uvajati nacionalizem v glasbo (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1994: 592).

Nacionalizem je politična sila, ki je v zadnjih dveh desetletjih mnogo bolj vplivala na evropsko in svetovno zgodovino kot pa ideje svobode in parlamentarne demokracije ali pa komunizma. Korenine sodobnega nacionalizma je mogoče najti v poznem 18. stoletju v Zahodni Evropi in Severni Ameriki, od koder se je pozneje razširila po vsej Evropi in nato po celem svetu. V 20. stoletju je nacionalizem doživel uspehe, ki bi jih težko našli v zgodovini – njegovo naraščajočo vlogo ponazarja nagel pohod nacionalizma po Evropi neposredno pred in po 1. svetovni vojni, še posebej pa po 2. svetovni vojni po Aziji in Afriki (Alter, 1991: 221).

Lahko pa opredelimo nacionalizem tudi kot posebno močno in prodorno ideologijo, ki zajame veliko število ljudi ter določi njihovo politično vedenje. Nanj lahko gledamo kot na neke vrste »zvestobo«, ki vključi posameznika v skupnost; kot politični vir za uporabo mobiliziranja posameznikov in opravljanja skupnih interesov ali kot ideološki mit, sklicujoč se na

neodločene posameznike, ki iščejo preproste rešitve za kompleksnejše situacije (**Brown**, 2000: 1-2).

Nacionalizem lahko izhaja iz dveh pojmov: kot teorija in praksa. Kot politična teorija, da mora vsak narod imeti svojo državo, izhaja iz 19. stoletja. V praksi pa nacionalizem izhaja iz prepričanja, da temelji na partikularizmu, ki izhaja iz prepričanja, da je potrebno braniti svojo lastno etnično in nacionalno tradicijo za vsako ceno, z namenom ustvariti svojo lastno državo (**Hastings**, 1997: 3-4).

Edini avtentični oz. pravi nacionalizem je etnični nacionalizem. Etnična skupina predstavlja komuno sestavljeno iz skupnih prednikov, ki jih povezuje isti izvor: jezik, vera, zunanji videz ali isti izvor bivališča (**Brown**, 2000: 6).

Nacionalizem obuja in povečuje pretekle in nove mite, simbole in rituale. Segi v narodovo poezijo in jo maliči, to pa opravlja racionalno in funkcionalno (**Mermolja**, 1998: 95).

Pojem nacionalizem so začeli uporabljati zelo pozno. G. de Bartier de Sauvigny je ugotovil, da se je v literaturi prvič pojavil leta 1798 in potem vse do 1830 ni bilo kaj dosti, če sploh, slišati o njem (**Rizman**, 1991: 17).

Mnoštvo pojavov, ki jih je mogoče uvrstiti v pojem »nacionalizem«, nas napeljuje na misel, da gre za enega najbolj ambivalentnih pojmov v današnjem slovarju politične in analitične politične misli. Skozi njegovo zgodovino je bil in je še danes primerna nalepka in opravičilo za mnoge stvari. Na eni strani pomeni sile, katerih cilj je zatiranje, politika iztrebljanja, sinonim za netoleranco, nečlovečnost in nasilje (nacionalistični interesi so bili med glavnimi gibalnimi silami kolonialne ekspanzije evropskih sil v Afriki in Aziji ter drugih delih sveta); po drugi strani pa istočasno vzbuja upe za svobodni in pravični družbeni red, mnogi so ga preprosto enačili z osvoboditvijo od političnega in socialnega zatiranja, npr. razpad otomanskega in habsburškega imperija na veliko število malih ločenih držav. Več kot očitno je, da nacionalizem skriva v sebi skrajna nasprotja in protislovja, pomeni lahko tako osvoboditev kot zatiranje (**Korošec**, 1999: 5).

Nacionalizem bi lahko opredelili kot občutek pripadnosti svojemu narodu in nacionalni državi ter orientacijo, ki jo imajo pripadniki naroda in nacionalne države do drugih narodov in drugih nacionalnih držav (**Krajnc**, 1991: 128).

Potrebno pa je poudariti, da nacionalizem brez nacije ne obstaja. Pojem »nacija« je v svoji zgodovini doživela veliko sprememb. Prvobitni pristopi so opisovali narod, ki temelji na naravni skupnosti, sestavljenih iz posameznikov, ki se čutijo navezane in pripadne tej skupnosti (**Brown**, 2000: 6). Je tako politični kakor tudi kulturni pojem, seveda pa je le redko mišljena v tej ali samo v oni obliki (**In der Maur**, 1991: 11). Nacija je v sodobni zgodovinski obliki skupnost ljudi, izpolnjena z nizom protislovij, tenzij, konfliktov in različnih elementov, ki izražajo odnos dominacije in eksploatacije, v okviru določene nacije ali izven nje.

Za vsakim nacionalizmom stoji ideologija enega razreda ali skupine, določen politični odnos moči in konfliktov v družbi, ki v določeni zgodovinski situaciji, govorijo v imenu naroda. V bistvu je nacionalizem način izražanja posameznih družbenih skupin, razredov. Beseda nacionalizem pomeni manipuliranje z nacio kot globalno skupnostjo (**Korošec**, 1999: 17).

Na polovici 19. stoletja se je izoblikovala prva tipološka raznoterost nacionalizma, ki je bila sprva evropska ideologija. Hkrati z uveljavljanjem nacionalne zavesti so se pojavili tudi prvi teoretiki, oziroma racionalizatorji nacionalizma, katerih izhodišča niso bila enaka, vendar je med njimi obstajalo nekakšno skupno pravilo: »reinterpretacija zgodovine«. Po tej poti so razlagali nacionalni fenomen, dokazovali, da je nacionalizem logičen in upravičen, ter poudarjali njegovo pozitivno vlogo in zgodovinsko poslanstvo (**Korošec**, 1999: 19).

Najpomembnejši zgodnji oblikovalci »teorije nacionalizma« so bili:

Johan Gottfried von Herder je prvi omenil besedo »nacionalizem« leta 1774, ki pride v splošno jezikovno rabo šele v sredini 19. stoletja. Štejejo ga za teoretika t.i. »viharništva«, s čimer je utrl pot romantiki. »Viharništvo« (nem. Sturm und Drang) je bilo najprej literarno gibanje, usmerjeno zoper razsvetljenski kult razuma kot uveljavljanja čustva in strasti, kar je bilo odlično gradivo za nacionalizem. Herder je izdelal doktrino o »narodnem značaju«, ki jo je utemeljeval na fizični različnosti ljudi. Kot mnogi drugi v njegovem času, je tudi on verjel, da je fizična različnost podlaga psihološki. Sklepal je, da ima vsak narod »svojo dušo, ki nalaga poseben način mišljenja in čustvovanja.«

Johann Gottlieb Fichte je menil, da vsak narod, ki kaj da na svoje ime, zadostuje sam sebi. Fichtejev nacionalizem nam je nekoliko bolj razumljiv v luči Napoleonovih ambicij, ki so

močno prizadele prav nezeidenjeno Nemčijo. Fichte je s svojo trditvijo, da so Nemci »ljudstvo, ki je predisponirano za narodno popolnost« vzpostavil izhodišče za ekstremni nemški nacionalizem (Južnič v Korošec, 1999: 19-20).

Heinrich von Treitschke je poudarjal »rasno enotnost« Nemcev in jim prišteval Alzačane, kar je bilo takrat aktualno, saj je pod prusko hegemonijo nastali drugi rajh priključil obe francoski provinci (Alzacijo in Loreno). Iz Treitschkovega močnega nacionalizma izhaja tudi antisemitska črta: »Židje so tuje telo v naciji (nemški), zaradi njihove »rasne nadutosti« ter močnega trgovskega in finančnega instinkta, ki je po svoji naravi nadnacionalen. Edino zdravilo proti tej nevarnosti je nemški nacionalni ponos« (Janjič v Korošec, 1999: 20).

V grobem bi lahko vse avtorje razdelili v tiste, ki razumejo nacionalizem kot:

- progresiven – pozitiven družbeni pojav;
- regresiven – negativen družbeni pojav.

Za narode, ki so živeli ali še živijo pod kolonialnim jarmom ali sploh v položaju narodnega zatiranja je lahko nacionalizem progresiven družbeni pojav, ki ga je komajda ločiti od koristnega nacionalnega interesa, potem, ko si je zastavil za svoje cilje politično, in v mnogih pomenih tudi socialno osvoboditev. Seveda pa se tudi v takih družbah vsebina nacionalizma spreminja, tako da se lahko na določeni stopnji svojega razvoja prevesi v regresivni družbeni pojav, ki je v bistvu že posebna oblika manipuliranja z nacionalnostjo. V tem primeru gre za t.i. negativni nacionalizem, kar pomeni, da pojem označuje kolektivno hrepenenje in agresivnost, pretirano netolerantnost interesov enega naroda (običajno svojega) nad interesi drugega naroda. V literaturi in politični praksi se z negativnim pojmom nacionalizma označuje vsako preveč poudarjeno izpostavljanje pravic in vrednot svojega naroda, na račun pravic in celo eksistenc drugih narodov ali ljudstev. Represivnemu nacionalizmu je tuja misel, da sta lahko enakopravnost in svoboda narodov eden pomembnih pogojev neoviranega ustvarjanja lastnega naroda (Korošec, 1999: 24-25).

Povsem drugačen pa je takrat, ko gre za nacionalizem kot sinonim pripadnosti in patriotske lojalnosti določenemu narodu, za priznanje nacionalne emancipacije, svobodo, neodvisnost, politično samoodločbo in suverenost svojega naroda. Gre torej za »nacionalni interes« kot povsem legitimno stvar, ki ni nujno v sporu z nacionalizmom drugih narodov. Tak pozitivni nacionalizem izraža najmanj ravnodušen, če ne že pozitiven odnos do drugih narodov. Gre za običajno, normalno izražanje nacionalizma (Rizman v Korošec: 1999: 25).

Nacionalizem je tako namišljen kot realen pojav. Tako kot to velja za taki najgloblji čustvi, kot sta ljubezen in sovraštvo, je tudi nacionalizem več kot le vsota sestavnih delov, ki bi jih lahko izmerili s pomočjo nepristranske in racionalne analize (**Rizman**, 1991: 17).

3.2. Problem operacionalizacije glede definicij nacionalizma

Kljub številnim poskusom teoretiziranja o pojmu »nacionalizem« pa se teoretiki vse do danes še vedno niso mogli sporazumeti, kaj je nacionalizem v resnici. Enako trditev lahko postavimo za pojem »narod«. Razpon definicij, ki so se ponujale, kaže na množstvo pojavov, preko katerih se je nacionalizem uveljavljal v zgodovini, od konca 18. stoletja naprej. Pri definiciji in raziskovanju tega fenomena sta enako pomembna znanje, kot izkušnje raziskovalca kot tudi pomen, ki ga le ta pripiše posameznim sestavinam nacionalizma, na podlagi splošnega soglasja v stroki (Korošec, 1999: 21). Med skupne sestavine oziroma obeležja nacionalizma teoretiki prištevajo:

- *zavest o edinstvenosti oz. pomembnosti neke skupine ljudi, še posebej glede na njihovo etničnost, lingvističnost ali religiozno homogenost;*
 - *poudarjanje skupnih socialnokulturnih vedenjskih norm in zgodovinskega spomina;*
 - *občutek skupnega poslanstva ter*
 - *prezir in sovraštvo do drugih narodov, ljudstev (rasizem, ksenofobija, antisemitizem)*
- (Alter, 1991: 224).

Ameriški politolog *Karl W. Deutsch* je v 50. letih pomembno prispeval k obogatitvi raziskovanja pojma nacionalizem. Fenomen definira, kot »Stanje duha, ki proizvaja »nacionalno« sporočilo, spomine in zamisli o preferencialnem statusu v socialni komunikaciji ter zahtevo po večji vlogi v procesih odločanja«. Po Deutschu je nacionalizem bolj pozoren na tista sporočila, ki vsebujejo specifične nacionalne simbole oziroma, kateri izhajajo iz kulture (Deutsch v Korošec, 1999: 21).

Ta definicija poudarja pomen intenzivne socialne komunikacije kot pogoja pripadnosti nacionalni identiteti, vendar pa definicija ni popolnoma zanesljiva, ker se omejuje le na en vidik nacionalizma (Korošec, 1999:21).

Če hočemo zajeti vse pojavne oblike nacionalizma v 19. in 20. stoletju – torej nacionalizme, ki imajo svojo državo ali so brez nje – mora biti definicija mnogo bolj vsestranska. Sociolog in zgodovinar *Eugen Lemberg* se je približal tej zahtevi. V svoji študiji »O sociološki teoriji

nacionalizma« nacionalizem označi kot »sistem vrednost, idej in norm, zamisli o svetu in družbi«, glede na katere se velika družbena skupina zaveda, kam pripada, temu občutku pripadnosti pa pripisuje poseben pomen (Korošec, 1999: 21).

Lembergovo definicijo nacionalizma kot ideologijo integriranja velikih družbenih skupin, izpopolni *Theodor Schieder*, ki nacionalizem opredeli kot posebno integrativno ideologijo, katera se »vedno opira na narod«, v tej ali oni obliki in ne le na katerokoli družbeno ali religiozno skupino (Korošec, 1999:21).

Kljub množici različnih definicij nacionalizma pa se srečamo s problemom, kako je te definicije mogoče operacionalizirati oziroma poiskati ustrezne indikatorje, ki so uporabni v okviru anketne raziskave.

Gleda na zgoraj povedano lahko povzamemo vsa ta védenja oziroma teorije nacionalizma in na osnovi tega oblikujemo neko definicijo, ki je oblikovana na osnovi tega, kar naj bi nacionalizem predstavljal.

Definicijo nacionalizma posameznika bi lahko opredelili z neslednjimi dimenzijami:

- **nestrpnost** posameznika do pripadnikov drugih narodov,
- **pripadnost** lastnemu narodu,
- posameznikovo **poveličevanje** lastnega naroda nad priseljenci, tujci,
- posameznikovo prepričanje o **večvrednosti** lastnega naroda glede na ostale narode.

3.2.1. Indikatorji ter njihovo pokrivanje definicij nacionalizma

Zunanje znake, ki izražajo opazovan pojav oziroma lastnost, kvaliteto pojava, imenujemo **kazalce ali indikatorje**. V zvezi z uporabo indikatorjev torej obstaja predpostavka o parih, katerih en člen je notranje dejstvo, drugi pa zunanje, med njima pa obstaja določena korelacija; zunanje dejstvo je vidno, notranje pa nevidno; indikator je viden člen tega para, je torej znak oziroma simbol variable (Toš in Hafner-Fink, 1997: 85). Seveda pa je idealna zveza med notranjim in zunanjim dejstvom redka; indikator ni nikoli popoln. Na omejeno veljavnost indikatorjev deluje vrsta okoliščin: težko je formulirati vprašanje tako, da vsebuje le en pomen; zveza med pojavoma je omejena le na določeno stopnjo, zaradi tega pa je treba zvezo med variabla in indikatorjem preverjati. Dober indikator v kaki situaciji je lahko slab

indikator v drugi situaciji. Če v kaki situaciji indikator meri variabla X, lahko v kaki drugi situaciji isti indikator meri variabla Y, pa čeprav želimo meriti isti pojav. Če zmotostane nerazjasnjena, je raziskava neuspešna (Toš in Hafner-Fink, 1997: 86).

Izbor indikatorjev je odvisen od ciljev raziskave ter narave opazovanih variabel. V procesu opredeljevanja pojma, njegove operacionalizacije ter izbora variabel se raziskovalcu običajno ponudi cel niz indikatorjev. To pa je hkrati dobro in slabo. Dobro je, ker lahko med več indikatorji, ki se mu ponujajo, izbere in najde prave oziroma izbere ustrezne kombinacije indikatorjev, ki se optimalno približujejo vsebini opazovane variable. Slabo pa je, ker preveliko število izbranih indikatorjev komplicira in razširja obseg raziskave (Toš in Hafner-Fink, 1997: 89).

Izhodišče za **operacionalizacijo nacionalizma** v Sloveniji v letih od 1968 - 1998 predstavljajo spremenljivke oziroma vprašanja, ki so bila uporabljena v Slovenskem javnem mnenju. Po pregledu SJM, se vprašanja oziroma indikatorji, ki merijo nacionalizem pojavljajo v letu 1993 in letu 1995; vsekakor tudi od leta 1968 naprej, vendar se bo naloga osredotočila na merjenje in preizkušanje veljavnih merskih inštrumentov po letu 1991, torej po osamosvojitvi Slovenije, kjer je problematika nestrpnosti do priseljencev in beguncev še posebej v ospredju.

Zaradi množice vprašanj povezanih z nacionalizmom, smo se, kot smo že omenili omejili na vprašanja, povezana z nacionalizmom zastavljenih v letih 1993 in 1995.

Glede na definicije nacionalizma smo izoblikovali štiri dimenzije nacionalizma (nestrpnost, pripadnost, povečevanje in večvrednost) in na osnovi tega ugotovili, da navedene pojme vsebujejo indikatorji, s katerimi bomo kasneje merili nacionalizem, razen indikator, ki govori o simpatiziranju z neonacističnimi gibanji in idejami. Razčlenitev na štiri dimenzije bomo v nadaljevanju uporabili tudi pri preverjanju vsebinske veljavnosti lestvic.

Pri nadaljnjih analizah smo izbrali indikatorje, ki se pojavljajo v letih 1993 in 1995, saj se v teh letih pojavljajo istovrstna vprašanja, ki jih bomo uporabili pri medčasovni analizi.

Indikatorji, ki merijo nacionalizem so:

1. Na seznamu so različne skupine ljudi. Med njimi izberite tiste, ki jih ne bi želeli imeti za sosede:

- a) imigranti (priseljenci iz drugih okolij nekdanje Jugoslavije)

- b) ljudje druge rase
- c) levi politični skrajneži
- d) pijanci
- e) Muslimani (SJM 93/1).

2. Ocenite, koliko so v vašem okolju, na delovnem mestu, razširjeni naslednji pojavi:

- a) nacionalna nestrpnost do pripadnikov drugih narodov (priseljencev)
- b) pripravljenost na nasilna dejanja, vzpodbujena z ekstremnim šovinizmom (sovraštvom do tujcev, do priseljencev)
- c) simpatiziranje z neonacističnimi gibanji in idejami (SJM93/1: 274 in SJM94/4: 438).

3. Ali soglašate ali ne soglašate z naslednjimi trditvami?

- a) Slovenska država je preveč lahkotno podeljevala državljanstvo priseljencem.
- b) Slovenska država bi najprej morala poskrbeti za svoje državljane, potem pa dajati pomoč beguncem iz BiH.
- c) Ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci.
- d) Ko se odpušča delavce, bi bilo treba najprej odpuščati priseljence, šele nato Slovence.
- e) Če Slovenska država ne bo ustrezno zaščitila Slovencev pred Neslovenci, bodo morali ljudje vzeti stvari v svoje roke.
- f) Stiki s tujci, ljudmi drugih narodnosti in ver, kultur, ras, so me vedno privlačili.
- g) Narediti bi morali revizijo dodeljenih državljanstev priseljencem in ga nekaterim odvzeti.
- h) Nasilja nad tujci in begunci se lotevajo samo primitivni ljudje (SJM93/1: 274 in SJM95/3).

4. Katere od spodaj navedenih pravic naj Slovenija zagotavlja Neslovenskim priseljencem?

- a) svobodna raba svojega jezika in kulture
- b) ustanavljanje lastnih, kulturnih organizacij
- c) ustanavljanje lastnih političnih strank
- d) javna uporaba lastnih narodnih simbolov (zastav, grbov)
- e) razvijanje svojih gospodarskih dejavnosti
- f) izdajanje svojega časopisa, posebne oddaje na RTV
- g) gojenje odnosov z matičnim narodom
- h) šolanje v materinem jeziku (SJM93/1: 273).

5. Kakšno je vaše mnenje o dvojnem državljanstvu za priseljence iz bivše Jugoslavije v Slovenijo?

1. lahko ga imajo
2. ne smejo ga imeti
3. neopredeljen
4. ne vem (SJM93/1: 275).

6. V kakšni meri se strinjate ali ne strinjate z naslednjimi trditvami?

- a) Nemogoče je, da bi ljudje, ki se ne držijo slovenskih običajev in tradicij, postali pravi Slovenci.
- b) Narodnim manjšinam bi pri ohranjanju njihovih običajev in tradicij morala pomagati država (SJM94/4: 417).

7. Obstajajo različna mnenja o priseljenicah, ki so prišli iz drugih držav ali republik bivše Jugoslavije in živijo v Sloveniji. (S »priseljenci« mislim ljudi, ki so se za stalno naselili v Sloveniji). V kakšni meri se strinjate oz. ne strinjate z naslednjimi trditvami?

- a) Zaradi priseljencev se povečuje število kaznivih dejanj.
- b) Priseljenci na splošno koristijo slovenskemu gospodarstvu.
- c) Priseljenci zasedajo delovna mesta ljudem, ki so bili rojeni v Sloveniji.
- d) Zaradi priseljencev postaja Slovenija bolj odprta za nove ideje in kulture (SJM94/4: 418).

8. Ali sodite, da bi bilo treba sedanje število priseljencev v Sloveniji:

- a) močno povečati,
- b) malo povečati,
- c) naj ostane tako kot je,
- d) malo zmanjšati,
- e) močno zmanjšati (SJM94/4: 418).

Če navedene indikatorje opredelimo v smislu njihove ustreznosti glede definicij nacionalizma v SJM, lahko ugotovimo, da je večina indikatorjev usmerjena na neko ugotavljanje nestrpnosti do posameznikov oziroma pripadnikov drugih narodov, kjer gre za neko

povečevanje lastnega naroda nad priseljenci in tujci. Iz definicij se da razbrati tudi neko prepričanje o večvrednosti lastnega naroda nad ostalimi narodi.

Slovensko javno mnenje je pokrilo štiri dimenzije nacionalizma (nestrpnost, pripadnost, povečevanje in večvrednost), na katere se bomo tudi omejili. Pri tem smo uporabili *Likertovo lestvico* (vsota večih vprašanj, deljeno s številom vprašanj; lestvice z istimi odgovori v rangu od 1 – 5), *lestvico socialne distance* (kjer gre za dihotomizirano lestvico in meri etnično distanco), *dihotomizirane lestvice* (odgovori z da in ne).

Izbrani indikatorji kažejo na probleme oziroma nestrpnost do priseljencev in beguncev, zlasti po letu 1991, na osnovi česa lahko zaključimo, da izbrani indikatorji pokrivajo definicije nacionalizma in s tem predpostavimo, da bodo merili pričakovano.

3.2.2. Problemi nekaterih ugotovitev raziskav

V tem delu si pogledjmo področja raziskav, ki so jih obravnavali nekateri avtorji. Kriterije nacionalizma, ki so obravnavani v tem poglavju bi lahko razdelili na tri sklope:

1. odnos do tujcev,
2. problem migracij in
3. skrajni nacionalizem.

1. Odnos do tujcev

Slovenija se je leta 1991 ločila od jugoslovanske federacije, Avstrija pa se je leta 1994 z referendumom odločila, da se vključi v Evropsko unijo. Slovenija je izgubila svoje tradicionalne trge, na katerih je igrala vlogo »prvega jezdeca«, in se gospodarsko odpira predvsem proti Nemčiji, Avstriji in Italiji; zato je v procesu zelo hitre modernizacije. Slovenija se je desetletja razvijala kot socialistična država. Pri analizi podatkov iz raziskave⁴ pa je potrebno upoštevati tudi to, da imata Avstrija in Slovenija na podlagi skupne zgodovine mnogo skupne kulture, saj sta bili obe dolgo časa dela habsburške monarhije (Ogris, Lay, Toš, 1994: 53).

⁴ Raziskovalci dr. Michael Lay (vodja projekta), Guenther Ogris, oba IFES, Dunaj in dr. Niko Toš, FDV Ljubljana. Z enotnim standardiziranim vprašalnikom (april 1994) je bilo v Avstriji zajetih 1998 in v Sloveniji

Na osnovi raziskave, ki je potekala v okviru projekta Slovensko javno mnenje (SJM94/2) lahko povzamemo nekaj rezultatov glede priseljevanja, beguncev, nacionalne nestrpnosti.

Vsaka skupnost ima formalna in neformalna merila za članstvo in možnost, da nekoga sprejme kot član. Predstave o teh merilih se lahko v različnih državah zelo razlikujejo.

Tabela 3.1: Ali bi po vašem mnenju znanje slovenščine moralo biti pogoj za pridobitev slovenskega državljanstva ali ne? (»Da« v %) (Ogris, Lay, Toš, 1994: 61).

	Avstrija	Slovenija
- Jezik	73	91
- Da si rojen v državi	21	42
- Poznavanje kulture	41	72
- Krščanska vera	20	27
- Da živiš daljši čas v državi	82	86
- Slovenskega/avstrijskega rodu	23	52

Vir: (1994) Novi nacionalizmi na Vzhodu in Zahodu, Slovenija in Avstrija. Ogris, Lay, Toš. 1994. Slovenski izziv II, FDV, Ljubljana.

Avstrijsko prebivalstvo pripisuje vrednost predvsem okoliščinam, da je nekdo živel daljši čas v Avstriji in da zna govoriti nemško. Država rojstva, verska pripadnost ter etnični izvor imajo podrejeno vlogo in jih je imenovala le približno ena petina anketirancev.

Slovensko prebivalstvo je v tem pogledu bolj zahtevno in mnogo bolj restriktivno. Vsekakor moramo upoštevati, da sta v Sloveniji problematika državljanstva in vprašanje, komu ga priznati, bistveno bolj aktualna, ker je bila (takrat) država ustanovljena šele pred kratkim. Velika večina Slovencev je izbrala kot merilo za pridobitev državljanstva znanje slovenščine, daljše bivanje v Sloveniji in poznavanje slovenske kulture. Težnja k etničnemu zapiranjju je v Sloveniji v primerjavi z Avstrijo močnejše izražena: kar enkrat več je stališč, da je državljanstvo mogoče pridobiti le ob pogoju slovenskega izvora oz. glede na rojstvo v Sloveniji (Ogris, Lay, Toš, 1994: 61-62).

1022 prebivalcev, izbranih s pomočjo stratificiranega vzorca. Slovenski del raziskave je potekal v okviru projekta Slovensko javno mnenje (SJM94/2).

Slovensko javno mnenje iz aprila 1994 nam kaže stališča do zahtev v zvezi z državljanstvom. Respondenti so razvrstili šest možnih zahtev takole (Mlinar, 1994: 78):

Tabela 3.2: Stališča do pogojev za pridobitev slovenskega državljanstva

1. Znanje slovenščine	91,4 %
2. Da živiš daljši čas v Sloveniji	86,2 %
3. Poznavanje slovenske kulture	71,6 %
4. Da si slovenskega rodu (imeti slovenskega očeta/mater)	52,1 %
5. Da si rojen v Sloveniji	42,4 %
6. Krščanska vera	27,0 %

N = 1050

Vir: (1994) Kdo danes še potrebuje državne meje? Mlinar Zdravko. 1994. Slovenski izziv II. FDV, Ljubljana.

Kot že v predhodnih raziskavah zasledimo podoben trend odgovorov glede zahtev avtohtonih prebivalcev do priseljencev po znanju slovenščine, daljšem bivanju v Sloveniji ter poznavanju slovenske kulture. Težnja po izločanju »tujcev« in omejevanju določenih pravic izključno na avtohtono populacijo ima lahko le kratkotrajne učinke. Kljub močnemu prizadevanju, da bi imeli prost dostop do drugih in da bi ohranjali nadzor nas pristopom drugih na lastno ozemlje, dolgoročno ni mogoče pričakovati, da bi ohranili takšno neskladnost (Mlinar, 1994: 87-88).

Splošne prevladujoče vmesne ocene medetničnih odnosov v Sloveniji pa je treba pripisati negativnim predsodkom, pojavom nacionalizma in splošnem političnem ozračju, ki ni naklonjen imigrantom. Spremenjen odnos do imigrantov kaže na nerazpoloženje do njih zaradi že omenjenih političnih razlogov, kakor tudi zaradi kulturne ogroženosti, ki se je slovenska populacija bolj zaveda z utrjevanjem in stopnjevanjem nacionalne zavesti. Spremembe teh odnosov moramo pripisati tudi vse slabšim socialno-gospodarskim razmeram z veliko brezposelnostjo, ki spodbujajo stališča ogroženosti zaradi velikega števila imigrantov. Tri četrtine vprašanih meni, da bi morali zaradi prestrukturiranja gospodarstva v Sloveniji prej odpuščati delavce iz drugih republik nekdanje Jugoslavije, ki so tuji državljani, potem pa šele Slovence. Deleži stališč, da bi kazalo odpuščati odvečne delavce ne glede na

narodno pripadnost, so nizki (15 %). Politične spremembe in globoka gospodarska kriza so izrazito povečale deleže diskriminacijskih ocen glede odpuščanja imigrantskih delavcev (1990. leta 45 % odgovorov, 1992. leta 74 % odgovorov)⁵ (Klinar, 1994: 19-20). Opozoriti je treba, da diskriminacijsko razpoloženje do odpuščanja imigrantov z dela velja le za tiste, ki nimajo slovenskega državljanstva. Diskriminacijsko razpoloženje do odpuščanja imigrantov je prav verjetno širše in ne zadeva le imigrantov brez slovenskega državljanstva (Klinar, 1994: 20).

Nestrpen odnos avtohtonih do imigrantov je viden tudi v stališčih do priznavanja pravic imigrantom. Slovenska javnost se izrazito strinja le z zagotavljanjem možnosti, da imigranti gojijo stike s svojim matičnim narodom. Z nekoliko nadpolovičnimi deleži (53 %) se anketiranci strinjajo, da je treba imigrantom v Sloveniji omogočiti svobodno rabo njihovega jezika in kulture ter ustanavljanje lastnih kulturnih organizacij.⁶ Pri tem nam podatki iz prehodnih raziskovanj kažejo na prevladujoče ocene o adaptiranju imigrantov na slovenske razmere, ki naj se naučijo slovenskega jezika, med seboj pa naj uporabljajo svoj jezik in gojijo svojo kulturo⁷ (Klinar, 1994: 39). 60 % anketirancev meni, naj se trajni imigranti naučijo slovenščine in prilagodijo tukajšnjim razmeram, med seboj pa naj uporabljajo svoj jezik in gojijo svojo izvirno kulturo. Deleži teh ocen so se po 1990. letu znižali, dolgoročneje pa ni mogoče govoriti o kakšnem opaznejšem znižanju (Klinar, 1994: 21).

Obrazloženo razumevanje priznavanja kulturnih pravic imigrantom dopolnjujejo tudi podatki o možnostih za uveljavljanje lastnih množičnih občil in šolanje imigrantov v materinem jeziku. Za priznavanje teh kulturnih pravic imigrantov se zavzema le okrog 40 % anketirancev, kar kaže, da so za večino sprejemljive le najosnovnejše kulturne pravice imigrantov, ki jim omogočajo gojenje lastne kulture na področju zasebnosti, širjenja kulturnih pravic na področju javnega (šolanje, tisk, elektronski mediji), kar sodi med nepogrešljive sodobne kolektivne pravice imigrantov, pa sprejema javnost le z omejenimi, nevečinskimi deleži. Podobni so tudi deleži strinjanja s priznavanjem možnosti, da imigranti razvijajo svoje gospodarske dejavnosti. Večina izrazito zavrača, da bi imigranti imeli pravico ustanavljati lastne politične stranke (91 %) in uporabljati lastne narodne simbole (86 %).⁸ Primerjalni

⁵ Raziskava SJM90, CJMMK, RI FSPN, Ljubljana 1990 je bila opravljena decembra 1989 in januarja 1990 na reprezentativnem vzorcu 2100 polnoletnih občanov RS; s pomočjo standardiziranega vprašalnika je bilo anketiranih 2075 oseb.

SJM92/3.

⁶ SJM93/1

⁷ SJM92/3

⁸ SJM93/1

podatki kažejo na trend izrazitega upadanja strpnosti do priznavanja pravic imigrantom⁹ (Klinar, 1994: 41).

Izrazito večinske so sodbe anketirancev o tem, da je slovenska država preveč lahkotno podeljevala slovensko državljanstvo imigrantom in da je treba narediti revizijo dodeljenih državljanstev imigrantom ter ga nekaterim odvzeti. 45 % anketirancev pritruje stališču do dopustnosti sedanjega odvzema slovenskega državljanstva imigrantom iz nekdanje Jugoslavije, ki so ga pridobili po 1990. letu, če so imeli stalno prebivališče v Sloveniji in če so zanj zaprosili. Ta stališča pomenijo odvzem že priznanih pravic in uveljavitev pravno nedopustnega retroaktivnega delovanja spremenjenih predpisov. Pravico do pridobitve državljanstva za nekdanje jugoslovanske državljane je namreč slovenska država zagotavljala imigrantom iz drugih jugoslovanskih republik v pozivu k plebiscitu ob koncu 1990. leta. Večina se tudi ne strinja z dvojnim državljanstvom imigrantov (55 % odgovorov)¹⁰ (Klinar, 1994: 42).

Na pojave etnonacionalizma pri nas kažejo stališča, ki jih lahko označimo kot verbalne izraze nestrpnosti, šovinizma do imigrantov. 21 % anketirancev pogosto zaznava nacionalno nestrpnost do imigrantov v svojem okolju in 30 % malokdaj. Večinski so deleži soglasja s trditvijo (60 %), da bi jim bilo ljubše, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci, in deleži soglasja s stališčem (76 %), da bi slovenska država najprej morala poskrbeti za svoje državljane, potem pa dajati pomoč beguncem. S podobnimi deleži se slovensko javno mnenje tudi zavzema (71 % odgovorov) za takšno politiko, ki naj bi pri odpuščanju delavcev najprej odpuščalo imigrante in šele nato Slovence¹¹ (Klinar, 1994: 45).

2. Problem migracij

Politično dogajanje z nasiljem ob razpadu Jugoslavije, procesi osamosvojitve Slovenije, močno izražena nacionalna zavest, pa pojavi nacionalizma, naraščajoči pojavi etnične distance z upadanjem konjunktivnih odnosov do pripadnikov drugih narodov nekdanje Jugoslavije – vse to vpliva na spremembe odnosov med avtohtonimi in imigrantskimi prebivalci v Sloveniji (Klinar, 1994: 18).

⁹ SJM90/2

¹⁰ SJM93/1

¹¹ SJM93/1

Odnos do beguncev iz BiH in Hrvaške je pretežno z 39 % odgovorov označen kot nevtralen: negativen odnos do njih izraža 32 % anketirancev, pozitiven pa 20 %. Deleži negativnih ocen so z novim valom beguncev iz BiH, ki je bil neprimerno večji kot iz Hrvaške, bistveno porasli. Ta trend lahko pripišemo tudi prepričanju, da bo večji del beguncev ostal v Sloveniji dalj časa, kar predstavlja zanj gospodarsko in kulturno ogrožanje, pa morebiti še tudi varnostno ogrožanje¹² (Klinar, 1994: 18).

Splošne ocene odnosov med pripadniki različnih etničnosti v Sloveniji, pri čemer gre predvsem za oceno odnosov med avtohtonimi Slovenci in imigranti, pripadniki drugih narodov nekdanje Jugoslavije, ki sestavljajo večino neslovenskih etničnosti, so osredotočene na vmesne ocene (47 %) (odnosi niso dobri niti slabi). Da so odnosi dobri, meni 27 %, da so slabi, pa 15 % anketirancev. Kljub večjim deležem individualnega nerazpoloženja in negativnega odnosa do imigrantov kaže, da v medsebojnih odnosih med avtohtonimi in imigranti ne prihaja do kakšnih opaznejših konfliktov; ti odnosi so predvsem ocenjeni kot vmesni, pa tudi dobri. Do prelomnice v smislu izrazitejšega znižanja deležev dobrih ocen odnosov in povečanja vmesnih ocen prihaja ob koncu 90. let, ko se začnejo procesi osamosvajanja. Z visokimi deleži, ki se gibljejo okrog 50 % odgovorov anketirancev, izražajo anketiranci etnično distanco do imigrantov iz nekdanje Jugoslavije (56 % odgovorov), do muslimanov (49 % odgovorov) in Židov (47 % odgovorov). Najvišje pa so izraženi deleži etnične distance do Romov (60 % odgovorov)¹³ (Klinar, 1994: 38).

Raziskave javnega mnenja v Sloveniji (SJM 1991, 1992, 1993, 1994) jasno kažejo težnjo zmanjševanja sprejemljivosti priseljencev iz prejšnjih jugoslovanskih republik. V nasprotju s pričakovanjem, da se bo z oddaljevanjem vojne leta 1991 odnos med negativnimi in pozitivnimi stališči spremenil v korist pozitivnih, nam podatki štirih raziskav, ki jih prikazujemo, kažejo nasprotno težnjo (podobna težnja se kaže tudi z begunci iz Bosne in Hercegovine). To je lahko izraz političnih sprememb in splošnega poslabšanja na Balkanu. Povezano pa je tudi z dejstvom, da je migracijski val v sedemdesetih letih vključeval večinoma nizko kvalificirane delavce, ki so našli delo v industriji, gradbeništvu, rudarstvu in komunalnih službah; pomemben del Neslovencev je bilo vključenih v redni sestav jugoslovanke vojske¹⁴ (Mlinar, 1994: 76).

¹² SJM90/2, SJM92/3

¹³ SJM93/1

¹⁴ V zvezi s prihodnjim priseljevanjem v Slovenijo bi 28,6 % respondentov ustavilo vsako priseljevanje v Slovenijo, 44,4 % bi ga omejilo, 9,1 % bi dovolilo le priseljevanje članov družine, 8,3 % bi dovolilo priseljevanje strokovnjakov, 9,6 % pa je bilo neodločenih.

Tabela 3.3: Stališča do priseljencev iz drugih predelov nekdanje Jugoslavije

	Negativna ali zelo negativna	Pozitivna ali zelo pozitivna	Nevtralna, ne vem
1991	29,7	22,5	45,6
1992	42,5	14,2	43,2
1993	43,4	13,2	33,4
1994	52,8	9,4	37,8

Vir: (1994) Kdo danes še potrebuje državne meje? Mlinar Zdravko. 1994 (SJM 1991, 1992, 1993, 1994), Slovenski izziv II. FDV, Ljubljana.

Medtem ko so do zdaj priseljenci sprejemali delo najnižjih plasti slovenske družbe, bodo težnje v prihodnosti verjetno precej drugačne. Priliv tujega kapitala ter menedžerjev in strokovnjakov tujih družb bi lahko bil indikativen (Mlinar, 1994: 77).

3. Skrajni nacionalizem

Ob pridobljeni nacionalni suverenosti se porajajo dvomi o nadnacionalnih integracijah, pojavi neonacionalizma v Sloveniji niso neprisotni. Poudarjena narodna in nacionalna zavest izražata nerazpoloženje do drugih kultur in občutke zunanje ogroženosti. Pojavi netolerance in etnične stratifikacije z etnocentričnim nacionalizmom nastajajo v prehodnih obdobjih negotovosti, ko prevladujejo klasične značilnosti v okvirih novo nastale nacionalne države, povezane s spremembami socialne stratifikacije in globalnejših družbenih procesov (Klinar, 1994: 38).

Opazno so se povečali asimilacijski deleži; 13 % anketirancev namreč meni, da naj imigranti opustijo svojo kulturo in jezik in sprejmejo slovensko. Porast teh deležev s 7 % (1990. leta) na 13 % v 1992. letu kaže na nestrpnost avtohtonega prebivalstva do imigrantov in na pojave skrajnega nacionalizma. V primerjavi z raziskovalnimi podatki iz 1990. leta so se povečali tudi deleži mnenj o vračanju imigrantov v njihova izvorna okolja, ki pa še niso visoki (8 %), hkrati pa znižali deleži stališč, ki izražajo poglede razvite stopnje etnično – kulturnega pluralizma in razvitih procesov adaptacije, po katerih naj bi bilo treba imigrantom omogočiti, da se šolajo v svojem jeziku in razvijajo svojo kulturo ob hkratnem prilagajanju razmeram v slovenski družbi (9 % odgovorov) (Klinar, 1994: 21).

Na militantnejše, skrajnejše oblike regresivnega nacionalizma pa opozarjajo sodbe o razširjenosti pojavov v okolju, ki kažejo na pripravljenost za nasilna dejanja, spodbujena z ekstremnim sovraštvom do imigrantov. Da gre za pogostost razširjenosti teh pojavov, meni 7 % anketirancev, da te pojave srečujejo malokdaj, pa se odloča 21 % anketirancev.

Malo manj so zaskrbljujoči podatki iz leta 1994 (SJM94/4), kjer so ti odstotki nekoliko nižji: 6 % anketirancev meni, da so v njihovem okolju prisotna precej pogosto nasilna dejanja, spodbujena z ekstremnim sovraštvom do priseljencev, da te pojave srečujejo le malokdaj se jih odloča 20 % in da teh pojavov v njihovem okolju ni zaslediti, se jih odloča 59 % (SJM94/4: 438).

Le nekaj več kot polovica slovenske populacije meni, da omenjenih pojavov ni mogoče zaznati v njihovem okolju. 43 % anketirancev se zavzema za akcijo ulice proti imigrantom, ko soglaša, da če slovenska država ne bo ustrezno zaščitila Slovence pred »Neslovenci«, bodo morali ljudje vzeti stvari v svoje roke. Iz teh podatkov izhaja, da so skrajnejši pojavi ksenofobije dokaj razširjeni v Sloveniji in da so prisotni verbalni izrazi militantnejšega etnonacionalizma, ki opozarjajo, da mora v specifičnih razmerah priti tudi do nasilja proti imigrantom. Skrb pa vzbujajo podatki o prisotnosti simpatij z neonacističnimi gibanji in idejami. Takšne pojave pogosto zaznava v svojem okolju 3 % anketirancev, malokdaj pa 9 % anketirancev. Njihova, sicer maloštevilčnejša zaznava, sodi v sklop opozorilnih pojavov o idejni prisotnosti pojavov ekstremnega, militantnejšega nacionalizma. Temačne idejne zasnove militantnejšega nacionalizma nekoliko odganjajo izrazito večinske ocene javnosti, da se nasilja nad tujci in begunci lotevajo samo primitivni ljudje (67 % odgovorov) in pa stališča 30 % anketirancev, ki jih privlačijo stiki s tujci, etnično različnimi ljudmi¹⁵ (Klinar, 1994: 45-46).

¹⁵ SJM93/1

4. POSTOPKI ZA PREIZKUS ZANESLJIVOSTI IN VELJAVNOSTI MERJENJA

Pri preizkušanju uporabljenih merskih inštrumentov, v okviru projekta Slovensko javno mnenje, se bo naloga osredotočila na postopke preverjanja zanesljivosti in veljavnosti merjenja. Glede na našo izhodiščno hipotezo, da so merski inštrumenti zanesljivi ter veljavni, imamo na razpolago naslednje postopke preverjanja:

1. *zanesljivost merjenja,*
2. *veljavnost merjenja in*
3. *medčasovno primerjavo.*

4.1. Zanesljivost merjenja

Z vprašanjem **zanesljivosti merjenja** so se v družboslovju med prvimi začeli ukvarjati psihologi, ki so pri svojih poskusih ugotavljali, da ponovljena merjenja z istim merskim postopkom ne dajejo enakih rezultatov. Vprašanje zanesljivosti pa je seglo tudi v druge vede, ko so svoje teoretične trditve poskušale potrditi z empiričnimi dejstvi (Ferligoj in drugi, 1995: 11-12).

Če je pojav, ki ga merimo, ponavljajoč ali trajen, potem je razumljiva zahteva, da naj ponovljena merjenja dajo enake rezultate. In če hočemo zagotovilo, da razlike v izmerjenih vrednostih ponovljenih merjenj niso nastale le zaradi uporabljenega merskega postopka, ampak so posledica dejanskih sprememb merjenega pojava, potrebujemo oceno zanesljivosti merjenja (Ferligoj in drugi, 1995: 11-12).

Zanesljivost merjenja pomeni dopustno stopnjo slučajnih napak v raziskovanju.

Pri zanesljivosti predpostavljamo, da vpliva na spremenljivke le slučajna napaka in ne tudi sistematična napaka, ki pomeni, da imamo opraviti s problemom veljavnosti. Vsekakor pa zanesljivo merjenje ni nujno tudi veljavno in obratno, vsaka izmerjena spremenljivka ne more biti veljavna, ne da bi bila tudi zanesljiva (Ferligoj in drugi, 1995: 11-12).

4.1.1. Klasična testna teorija

Najboljša teorija, ki se ukvarja z vprašanjem zanesljivosti merjenja, je klasična testna teorija (angl. Classical test theory), katere začetnika sta Lord in Novick (1968). Avtorja sta

zanesljivost merjenja povezala z dejansko vrednostjo in slučajnimi dejavniki, ki vplivajo na variabilnost izmerjenih vrednosti okoli dejanske vrednosti. Pojem zanesljivosti v klasični testni teoriji prdvideva enake rezultate več meritev (ker so funkcija iste dejanske vrednosti), zato lahko korelacijo med več meritvami uporabimo pri oceni zanesljivosti merjenja (Ferligoj in drugi, 1995: 12).

Zanesljivost lahko zavzame vrednosti na intervalu $[0,1]$. Zanesljivost je majhna, če je varianca slučajnih napak velika in obratno, zanesljivost je velika in je torej varianca slučajnih napak manjša. Zanesljivejše kot bo merjenje, manjšo varianco napak lahko pričakujemo. Zanesljivost merjenja se izraža z dejansko spremenljivko, s katero merimo teoretično spremenljivko. Ker pa dejanske spremenljivke neposredno (empirično) ne moremo izmeriti, je ocena zanesljivosti mogoča z več meritvami. V primeru anketnega zbiranja podatkov ločimo dva načina večkratnega merjenja in sicer merjenje v eni časovni točki (angl. Cross-sectional) in merjenje v več časovnih točkah (panelno merjenje) (Ferligoj in drugi, 1995: 14-16).

Ocena oziroma kritika klasične testne teorije je lahko usmerjena v dveh smereh. Prva je usmerjena na predpostavke teoretičnega pojma zanesljivosti (poleg slučajnih napak se v merskem procesu lahko pojavijo tudi sistematične napake, ki jih klasična testna teorija ne upošteva (Zarkovich v Štebe, 1996: 33), druga pa na predpostavke empiričnega ugotavljanja zanesljivosti in kot pavi Alwin (1989: 285) v Ferligoj in drugi, 1995: 20)), na zanesljivost merjenja vpliva tudi merski postopek (Ferligoj in drugi, 1995: 20)).

4.1.2. Razširitev merskega modela

Razširjen merski model daje, v primerjavi z merskim modelom klasične teorije kompleksnejši pogled na dejavnike, ki vplivajo na merjenje določene teoretične spremenljivke. Omogoča pa tudi popolnejšo ocenitev zanesljivosti merjenja kot klasični merski model, kajti poleg zanesljivosti merjenja lahko ocenimo tudi veljavnost merjenja in učinek metode merjenja na varianco dejanske spremenljivke (Ferligoj in drugi, 1995: 25).

4.2. Ocenjevanje zanesljivosti

Zanesljivost merjenja ocenjujemo z različnimi metodami, ki jih lahko po Bohrnstedtu (1983: 79) razvrstimo v dve glavni skupini:

- metode, ki temeljijo na ponovljenem postopku merjenja po določenem času na istih enotah (metoda retesta in metoda alternativne oblike) in
- metode, ki temeljijo na merjenju dejanske spremenljivke z več enakovrednimi spremenljivkami v istem času (metoda razpolovitve, metoda notranje konsistentnosti, komponentna in faktorska analiza).

V skladu s takšno razvrstitvijo metod interpretiramo zanesljivost kot *mero stabilnosti* merjenja ali kot *mero enakovrednosti* merjenja. Prve ocenjujemo s koeficientom korelacije med prvo in ponovno izmerjeno spremenljivko, druge pa s koeficientom korelacije med spremenljivkami, ki vse merijo isto dejansko spremenljivko (Ferligoj in drugi, 1995: 31).

4.2.1. Mere stabilnosti

Zanesljivost merjenja ocenjujemo z različnimi metodami in ena od zahtevnejših odločitev raziskovalca je soočenje s stabilnostjo meritev. Stabilnost meritev označuje stopnjo nespremenljivosti meritev v času (Splichal, 1990: 153).

Glavni metodi mer stabilnosti sta:

- metoda retesta in
- metoda alternativne oblike.

4.2.1.1. Metoda retesta

Metoda retesta je enostavna metoda za ocenjevanja zanesljivosti, ki zahteva ponovitev merjenja določene spremenljivke na istih enotah po določenem času (respondenti torej po določenem času odgovarjajo na enaka vprašanja) (v Ferligoj in drugi, 1995: 33). Priporočljivo je, da se postopek ponovnega merjenja ponovi po približno dveh tednih oziroma preden pride do spremembe pojava, ki ga opazujemo (Nunnally v Carmines in Zeller, 1979: 40). Ker so odgovori funkcija iste dejanske spremenljivke, lahko pričakujemo, da bodo rezultati obeh

meritev med seboj korelirali (v Ferligoj in drugi, 1995: 33). Metoda je primerna ocena zanesljivosti, ko merimo pojave, ki se ne spreminjajo hitro v kratkem času. Najenostavnejša ocena zanesljivosti je izračun Pearsonovega koeficienta korelacije,¹⁶ ki ga upoštevamo kot oceno zanesljivosti. Visoka korelacija oz. velika podobnost med obema merjenima skupinama velja za dokaz¹⁷, da je bila meritev zanesljiva oziroma stabilna čez čas (Black, 1999: 275).

Dejanske zanesljivosti pa ne moremo meriti z retest korelacijo, ker nanjo vpliva začasna nestabilnost spremenljivk in merske napake (Heise, 1969: 93). Vzrok temu so različni dejavniki, ki različno vplivajo na oceno zanesljivosti (Zeller in Carmines, 1980: 52 – 53):

- spomin je pomemben dejavnik, ki lahko zviša zanesljivosti oz. koeficient korelacije med obema meritvama. Respondent si namreč lahko zapomni, kako je odgovarjal pri prvem merjenju in odgovarja podobno pri drugem. Zato mora biti časovni interval med meritvama zadosti dolg, vendar ne predolg, kajti daljši kot je interval med merjenji, bolj je verjetno, da se je koncept merjenja spremenil;
- V času med prvo in drugo meritvijo se lahko spremeni predmet merjenja (dejanska spremenljivka). Merjenje lahko vzpodbudi posameznika k razmišljanju in seznanjanju o vprašanih, ki smo mu jih zastavili v vprašalniku. Lahko pa se spremeni tudi družbeni status posameznika, kar lahko vpliva na spremembo njegovih stališč, mnenj.
- Problem predstavlja tudi predpostavka o strogi vzorčni zvezi med dejanskima spremenljivkama, saj jo lahko povzroči tudi kakšna druga dejanska spremenljivka (Ferligoj in drugi, 1995: 35).

Rešitev problema učinka nestabilnosti in merske napake na procese merjenja je Coleman (v Heise, 1969: 93) videl v tem, da ti dve dimenziji ločimo. Takšna ločitev pa je po njegovem mnenju mogoča, če merimo podatke v treh (in ne dveh) časovnih točkah (glej Heise, 1969).

¹⁶ Pearsonov korelacijski koeficient
$$r = \frac{c_{xy}}{\sigma_x \sigma_y} = \frac{\sum_{i=1}^N (x_i - \mu_x)(y_i - \mu_y)}{\sqrt{\sum_{i=1}^N (x_i - \mu_x)^2 \cdot \sum_{i=1}^N (y_i - \mu_y)^2}} = \frac{\sum_{i=1}^N z_x z_y}{N - 1}$$
 meri zvezo med dvema

spremenljivkama v dveh časovnih obdobjih. Leži na intervalu med – 1 (močna negativna povezanost) in 1 (močna pozitivna povezanost), vrednost 0 pa pomeni, da med spremenljivkama ni povezave. Predpostavke korelacijskega koeficienta so intervalni ali razmernostni podatki, približno normalna porazdelitev spremenljivk, linearnost, podatki pridobljeni iz naključnega vzorca, minimalna merska napaka... (Yaffee, 1999).

¹⁷ Kaj velja za dovolj zanesljivo je odvisno tudi od vrste raziskave in raziskovalca samega.

4.2.1.2. Metoda alternativne oblike

Metoda alternativne oblike, podobno kot metoda retesta, zahteva ponovljen postopek merjenja na istih enotah, vendar je razlika z metodo retesta v tem, da uporabimo različno, a enakovredno obliko merjenja (npr. druga merska lestvica, alternativna vprašanja) ((v Ferligoj in drugi, 1995: 38)). Metoda alternativne oblike je boljša od metode retesta, saj omeji učinek spomina, ki lahko bistveno poveča koeficient korelacije med meritvama in s tem oceno zanesljivosti (v Ferligoj in drugi, 1995: 38).

Dilema te metode pa je vprašanje, kako tvoriti alternativno obliko merjenja, ki bo merila isto dejansko spremenljivko in hkrati tudi kako oceniti varianco, ki jo povzroča uporaba druge metode merjenja na izmerjene vrednosti. Zato se ta metoda ocenjevanja zanesljivosti uporablja manj (v Ferligoj in drugi, 1995: 38 – 39).

4.2.2. Mere enakovrednosti

V družboslovnem raziskovanju so bili razviti postopki ocenjevanja zanesljivosti, ki ne temeljijo na »čez čas« ponovljenih merjenjih, ampak temeljijo na merjenju »v istem času« (angl. *cross-sectional* merjenju). Osnova koeficientov zanesljivosti (α , Θ in Ω) mer enakovrednosti je izračun povprečnega koeficienta korelacije med izmerjenimi spremenljivkami, ki vse merijo isto dejansko spremenljivko. Ti koeficienti predpostavljajo, da določeno dejansko spremenljivko merimo z enakovrednim spremenljivkami, iz katerih tvorimo sestavljeno spremenljivko. Torej pri merah enakovrednosti predpostavljamo, da so izbrane spremenljivke med seboj enakovredne oziroma da vse merijo isto dejansko spremenljivko (Ferligoj in drugi, 1995: 39).

Ločimo naslednje mere enakovrednosti:

- metoda razpolovitve,
- metoda notranje konsistentnosti,
- komponentna in faktorska analiza.

4.2.2.1. Metoda razpolovitve

Metoda razpolovitve se uporablja za ocenjevanje zanesljivosti predvsem psiholoških testov, preizkusov znanja in če teoretično spremenljivko merimo z več indikatorji, tudi v primeru

anketnega raziskovanja. Kot nakazuje že ime metode (angl. Split-halves method), je osnova metode razpolovitve, da izmerjene spremenljivke razvrstimo v dve skupini spremenljivk¹⁸ (Ferligoj in drugi, 1995: 40). Zanesljivost posamezne sestavljene spremenljivke ocenjujemo s koeficientom korelacije med obema skupinama, kar je osnova za ocenjevanje zanesljivosti vseh določenih točk (Carmines in Zeller, 1979: 43).

Slabost metode razpolovitve se kaže v tem, da vedno ne moremo razvrstiti spremenljivke v dve skupini. Kritiki metode razpolovitve pa se osredotočijo predvsem na poljubno razdelitev spremenljivk v dve skupini. Vsaka od vseh možnih razdelitev lahko namreč ustvari različne koeficiente zanesljivosti med dvema skupinama. Zato je bolj natančna uporaba koeficienta α (Churchill, 1999: 461).

4.2.2.2. Metoda notranje konsistentnosti

Metoda notranje konsistentnosti, v nasprotju z metodo razpolovitve, ne zahteva »čez čas« ponovljenih meritev, niti problematične odločitve o načinu razvrstitve izmerjenih spremenljivk v dve skupini. Metoda temelji na izračunu kovarianc ali korelacijskega koeficienta med vsemi spremenljivkami, ki merijo isto dejansko spremenljivko. Cronbach je razvil mero α , katerega vrednost se nahaja na intervalu [0,1] (v Ferligoj in drugi, 1995: 42).

Če pri oceni α predpostavimo, da so vse spremenljivke vzporedne, potem lahko koeficient α interpretiramo tudi kot pričakovani koeficient korelacije z vzporednim merjenjem z enakim številom spremenljivk, ki vse merijo isto dejansko spremenljivko (Carmines in Zeller v Ferligoj in drugi, 1995: 42).

Koeficient α je mera zanesljivosti, če so izmerjene spremenljivke vzporedne ali vsaj τ -enakovredne (Novick in Lewis, 1967: 6), kar pa je v praksi težko pričakovati (izmerjene spremenljivke so le redko popolnoma vzporedne (Bohrnstedt, 1983: 86)), zato koeficient α označuje le spodnjo mejo zanesljivosti merjenja. Kljub temu pa je tudi v primeru neizpolnjevanja tega pogoja koeficient α dobra (malo nižja) ocena zanesljivosti. Zanesljivost merjenja je zgledna, ko je Cronbachova $\alpha \geq 0.80$, zelo dobra je rešitev, če leži α na intervalu $0.70 \leq \alpha \leq 0.80$ ter za zmerno rešitev se šteje, če leži α na intervalu $0.60 \leq \alpha \leq 0.70$.

¹⁸ Vsako skupino obravnavamo kot sestavljeno spremenljivko.

Zanesljivost pa je komaj sprejemljiva ali slaba, če je $\alpha \leq 0.60$ oz. če podatka o zanesljivosti merjenja v raziskavi ni (Ferligoj in drugi, 1995: 157).

4.2.2.3. Komponentna in faktorska analiza

4.2.2.3.1. Metoda glavnih komponent

Metoda glavnih komponent je metoda za pregledovanje podatkov, kjer oblikujemo komponente, s katerimi poskušamo opisati variabilnost m -tih enot v n -razsežnostnem prostoru. S to metodo želimo najti take linearne kombinacije opazovanih spremenljivk, da pojasnijo kar se le da velik del variabilnosti izmerjenih spremenljivk. V nasprotju s faktorsko analizo, metoda glavnih komponent izračuna lastne vrednosti za vse indikatorje, pri čemer prva dobljena komponenta pojasni večji del variance vseh izmerjenih spremenljivk (npr. večji od 40 %), ko izmerjene spremenljivke res merijo eno samo razsežnost (večja kot je varianca, manj komponent pojasni celoten del variance) (Ferligoj in drugi, 1995: 44-45).

4.2.2.3.2. Faktorska analiza

Osnovni cilj faktorske analize je poiskati faktorje, ki naj predstavljajo tisto, kar je opazovanim (izmerjenim) spremenljivkam skupnega. Vsak faktor torej predstavlja skupino izmerjenih spremenljivk, ki med seboj in z njim visoko korelirajo, zato lahko faktorsko analizo uporabimo kot merski postopek, s katerim merimo latentne, neposredno nemerljive spremenljivke (Ferligoj in drugi, 1995: 46).

Zanesljivost merjenja s faktorsko analizo bo vzorna, če imamo rešitev faktorske analize z enim samim faktorjem (Bearden in drugi v Ferligoj in drugi, 1995: 159).

4.2.3. Primerjava koeficientov α , Θ in Ω

Koeficient Ω upošteva različne uteži spremenljivk na faktorju in temelji na modelu faktorske analize, koeficient Θ (metoda glavnih komponent) pa različne uteži na prvi komponenti oz. različno zanesljivost posameznih izmerjenih spremenljivk (merjene spremenljivke so lahko različno povezane s sestavljeno spremenljivko), njegova osnova pa je model metode glavnih komponent. Pri oceni α pa, v nasprotju s koeficientom Θ , predpostavljamo, da vse izmerjene spremenljivke merijo dejansko spremenljivko enako dobro (merjene spremenljivke so enako

povezane s sestavljeno spremenljivko). Koeficient Θ je enak α , če so merjene spremenljivke resnično vzporedne (Leskošek v Hlebec in Ferligoj, 1996: 153).

Zveza med koeficienti α , Θ in Ω je zato naslednja:

$$\alpha \leq \Theta \leq \Omega$$

Koeficienta Ω in Θ torej boljše ocenita zanesljivost kot Cronbachov α , kljub temu pa se faktorska analiza sooča z nekaterimi problemi, kot je npr. obstoj več različnih modelov faktorske analize, ki jih lahko uporabimo za oceno ali ko potrebujemo več kot en faktor za pojasnitev dimenzije zbranih podatkov (Bohrnstedt, 1983: 91).

Vse omenjene metode (mere stabilnosti in mere enakovrednosti) za ocenjevanje zanesljivosti izhajajo iz osnovnega modela klasične testne teorije, ki predpostavlja, da na izmerjeno spremenljivko vpliva le dejanska spremenljivka in slučajne napake. Torej pri oceni koeficienta korelacije med izmerjenima spremenljivkama ne upoštevajo sistematične napake, ki lahko vplivajo na varianco izmerjene spremenljivke. S temi metodami neposredno ocenjujemo samo zanesljivost, ne pa tudi drugih razsežnosti kvalitete merjenja. Zaključimo lahko, da nobena metoda ocenjevanja zanesljivosti merjenja ne daje idealnih ocen zanesljivosti merjenja, s praktičnega in teoretičnega vidika pa se kot najprimernejša metoda kaže *metoda notranje konsistentnosti*. Nekatere slabosti presega metoda MTMM¹⁹, ki hkrati omogoča istočasno oceno več razsežnosti kakovosti merjenja posameznih izmerjenih spremenljivk: zanesljivost, veljavnost, itd. (Ferligoj in drugi, 1995: 61).

4.3. Veljavnost merjenja

Veljavnost sodi med najbolj protislovno opredeljene pojme v družboslovju. Za veljavno se najbolj pogosto razume tisto raziskovanje, v katerem dejansko raziskujemo tisto, kar želimo – tisto, kar sta opredeljeni cilj in predmet raziskovanja (Cronbach in drugi v Ferligoj in drugi, 1995: 64).

¹⁹ Večrazsežnostni-večmetodni pristop (angl. Multitrait –multimethod, skrajšano MTMM) in je najbolj pogosto uporabljen pristop za preizkušanje veljavnosti konstrukta. Več glej v Ferligoj in drugi, 1995: 110-126.

Veljavnost naj bi pomenila, da naj bi spremenljivke, ki merijo isti konstrukt, med seboj visoko korelirale (Bohrnstedt v Ferligoj in drugi, 1995: 64).

Drugi pristop k veljavnosti trdi, da s preizkušanjem veljavnosti ugotavljamo prisotnost/odsotnost sistematičnih oz. konceptualnih (Tanur, 1983) napak v raziskovanju, medtem ko se pri preizkušanju zanesljivosti ukvarjamo z ugotavljanjem slučajnih napak (Carmines in Zeller in drugi v Ferligoj in drugi, 1995: 65).

S problemom veljavnosti so se precej ukvarjali v psihologiji, zato najbrž ni naključje, da je v literaturi najbolj pogosto citiran pojem veljavnosti ameriškega psihološkega združenja, ki definira štiri razsežnosti veljavnosti:

1. vsebinska veljavnost (angl. Content validity);
2. napovedna veljavnost (angl. Predictive validity);
3. sočasna veljavnost (ang. Concurrent validity);
4. veljavnost konstrukta (angl. Construct validity).

Prve tri razsežnosti opredeljujejo pragamtično veljavnost (ker v preizkušanju raziskovalec ne ugotavlja, ali izbrana spremenljivka učinkovito meri lastnost, ki naj bi jo merila), pri veljavnosti konstrukta pa gre prav za teoretsko utemeljitev merjenja. Preizkušanje prve pravimo »vindikacija« (opravičevanje izbire metode), medtem ko »validacija« predstavlja dokazovanje ustreznosti analitičnega postopka glede na njegovo skladnost s teoretičnimi predpostavkami, ki so sprejete neodvisno od postopka, katerega ustreznost preverjamo. Potrebno pa je opozoriti, da različne razsežnosti veljavnosti niso zamenljive, torej bi načelno morali preizkusiti veljavnost v vseh potrebnih razsežnostih, kar pa je v raziskovalni praksi težko uresničiti (Splichal v Ferligoj in drugi, 1995: 69-70).

V literaturi najpogosteje naletimo na obravnavo štirih tipov razsežnosti veljavnosti:

1. vsebinska veljavnost, 2. napovedna veljavnost, 3. sočasna veljavnost in 4. veljavnost konstrukta.

Vsebinska veljavnost je najpreprostejši način preizkušanja, ali v raziskovanju dejansko merimo želeno. Raziskovanje je veljavno, če se njegovi izsledki skladajo z obstoječo zalogo védenja v znanosti oziroma niso v nasprotju z obstoječo zalogo védenja (Splichal v Ferligoj in drugi, 1995: 70), kar pomeni, da se nanaša na stopnjo, do katere merjena spremenljivka predstavlja teoretični pojem, na osnovi katerega naj bi posploševali (Bohrnstedt v Ferligoj in drugi, 1995: 70).

Napovedna veljavnost kaže na zmožnosti raziskovalnega instrumenta za napovedovanje prihodnjih dogodkov oziroma ugotavljanje prihodnjega stanja posameznika na kriterijski

spremenljivki in ga lahko predvidevamo na osnovi sedanjega stanja na merjeni spremenljivki (Bohrnstedt v Ferligoj in drugi, 1995: 76). Z drugimi besedami rečeno: gre za zmožnost merjene spremenljivke, da potrdi domneve, za katere predpostavljamo, da so resnične (Brewer in Hunter v Ferligoj in drugi, 1995: 76).

O sočasni veljavnosti govorimo takrat, kadar merjeno in kriterijsko spremenljivko²⁰ koreliramo v isti časovni točki (Splichal v Ferligoj in drugi, 1995: 78).

Veljavnost konstrukta pa predstavlja mnogo večji problem, kot zgornje tri razsežnosti veljavnosti, ki so bolj praktičnega značaja. Z veljavnostjo konstrukta se srečamo šele tedaj (posebej, če se lotevamo problema, ki pred tem še ni bil predmet empiričnega raziskovanja), ko ni mogoče preizkusiti pragmatične veljavnosti. Z veljavnostjo konstrukta ugotavljamo, koliko je raziskovalni postopek logično izpeljan iz teorije (Splichal v Ferligoj in drugi, 1995: 80) oziroma ugotavljamo teoretično ustreznost (relevantnost) empiričnega raziskovanja, torej do katere mere merski postopki dajejo rezultate, ki so konsistentni s teoretičnimi pričakovanji (v Ferligoj in drugi, 1995: 80).

4.3.1. Vsebinska veljavnost lestvic

Po mnenju Roberta in Cliftona (1992) vsebuje vsebinska veljavnost dve razsežnosti: »*zdravorazumsko*« veljavnost (angl. Face validity) in *vzorčno* veljavnost (angl. Sampling validity). Prva zadeva vprašanje, ali spremenljivke verodostojno merijo preučevane razsežnosti (teoretične spremenljivke) konstrukta, druga pa se nanaša na to, ali sta število merjenih spremenljivk in njihova raznolikost dovolj velika, da bi ujeli pomen vsake razsežnosti merjenega konstrukta (v Ferligoj in drugi, 1995: 71).

Če se najprej osredotočimo na prvo razsežnost, »*zdravorazumsko*« preverjanje veljavnosti, lahko ugotovimo, da so izbrani indikatorji, ki smo jih vključili za preverjanje veljavnosti in zanesljivosti lestvic, primerni za merjenje preučevane razsežnosti konstrukta. Že na prvi pogled je razvidno, da so indikatorji oziroma vprašanja postavljena v eno smer in da nam merijo nacionalizem, poleg tega pa kažejo na neko nestrpnost do priseljencev in beguncev.

Druga razsežnost preverjanja vsebinske veljavnosti je vzorčna veljavnost, ki se nanaša na število merjenih spremenljivk in njihovo raznolikost, ki naj bi ujele pomen vsake razsežnosti

²⁰ Kriterijska spremenljivka je spremenljivka, ki močno pozitivno korelira s proučevano teoretično spremenljivko (Ferligoj, Leskošek, Kogovšek, 1995: 75).

merjenega konstrukta. Glede števila merjenih spremenljivk smo se osredotočili na sklop vprašanj, postavljenih v SJM leta 1993, pri katerih so anketiranci svoje soglašanje oziroma nesoglašanje ocenjevali na izbrani lestvici odgovorov (1-popolnoma soglašam do 5-sploh ne soglašam). V prvi vrsti nas je predvsem zanimalo, da bi vprašanja merila nacionalizem, kar se je tudi izkazalo, res pa je, da bi z izbrano množico indikatorjev lahko merili tudi druge razsežnosti nacionalizma, ki se skrivajo v teh vprašanjih. Ena izmed razsežnosti nacionalizma bi lahko bila ksenofobija, se pravi strah pred tujci, kajti vprašanje, Ko se odpušča delavce, bi bilo treba najprej odpuščati priseljence, šele nato Slovence kaže na nek strah, pred izgubo zaposlitve in s tem neposredno na strah pred tujci. Vsi ti indikatorji pa zajemajo tudi vse štiri dimenzije nacionalizma, ki smo jih omenili že v poglavju 3.2. (nestrpnost, pripadnost, povečevanje in večvrednost).

Res da je vsebinska veljavnost najpreprostejši način preizkušanja, ali v raziskovanju dejansko merimo želeno. Po drugi strani pa lahko s takim načinom preizkušanja kaj hitro zaidemo v začarani krog krožnega dokazovanja (Splichal v Ferligoj in drugi, 1995: 71).

Kot smo že omenili, je preverjanje vsebinske veljavnosti le stvar presojanja oziroma subjektivna in praktično ne obstoji noben splošno sprejet kriterij, po katerem bi lahko določili stopnjo vsebinske veljavnosti, ki jo je merski postopek dosegel (Bohrnstedt in drugi v Ferligoj in drugi, 1995: 72).

4.3.2. Kriterijska veljavnost

Kriterijsko ugotavljanje veljavnosti se nanaša na korelacijo določene merjene spremenljivke s kriterijsko spremenljivko. Ker teoretične spremenljivke direktno ne moremo meriti, poskušamo najti neko drugo (kriterijsko) spremenljivko, za katero vemo, da močno pozitivno korelira s proučevano teoretično spremenljivko. V nasprotju z vsebinsko veljavnostjo je kriterijsko veljavnost mogoče izraziti s koeficientom veljavnosti, ki je enak koeficientu korelacije med merjeno spremenljivko in ustrezno kriterijsko spremenljivko. Kriterijska veljavnost se torej preverja s koeficientom korelacije med merjeno spremenljivko in zunanjo kriterijsko spremenljivko (Bohrnstedt v Ferligoj in drugi, 1995: 74-75).

Enako kot napovedna je sočasna veljavnost določena s stopnjo povezanosti rezultatov merjenja proučevane spremenljivke s kriterijsko spremenljivko. Od napovedne veljavnosti se razlikuje v tem, da je mogoče stopnjo veljavnosti določiti takoj, ne pa šele v prihodnosti.

Merjeno in kriterijsko spremenljivko torej koreliramo v isti časovni točki (Splichal in drugi v Ferligoj in drugi, 1995: 78).

Potrebno je opozoriti, da je preverjanje kriterijske veljavnosti v družboslovju manj uporabno, predvsem zaradi pomanjkanja relevantnih kriterijskih spremenljivk. Bolj abstraktna kot je teoretična spremenljivka, manj je možnosti, da bi našli ustrezno kriterijsko spremenljivko za preverjanje veljavnosti spremenljivke, ki meri to teoretično spremenljivko (Carmines in Zeller in drugi v Ferligoj in drugi, 1995: 76).

4.3.3. Veljavnost konstrukta

Za ugotavljanje veljavnosti konstrukta lahko uporabljamo številne multivariatne pristope.

Če posamezne izmerjene spremenljivke različnih teoretičnih spremenljivk istega konstrukta in metode, s katerimi jih merimo, med seboj ne korelirajo, dobimo z **analizo glavnih komponent** toliko komponent, kolikor je metod krat teoretičnih spremenljivk (Splichal, 1990: 198).

A ocena veljavnosti, ki temelji le na analizi glavnih komponent, je lahko pristranska. Carmines in Zeller (1979: 67-69) opozarjata, da mora ocena veljavnosti temeljiti na preizkusu povezanosti glavnih komponent z »zunanjiimi spremenljivkami«. Če se izkaže, da so komponente različno povezane z zunanjimi spremenljivkami, lahko sklepamo, da imamo opraviti z različnimi komponentami (teoretičnimi spremenljivkami). Določitev zunanjih spremenljivk pa ni več empirično, ampak teoretično vprašanje, ki zadeva teoretično smiselnost konstruktov (Ferligoj in drugi, 1995: 108).

Veljavnost konstrukta lahko preverjamo tudi s **kanonično korelacijsko analizo**.

Izračunamo koeficiente kanonične korelacije, ki izražajo največjo možno linearno povezanost med dvema kanoničnima spremenljivkama, ki sta določeni z linearno kombinacijo izmerjenih spremenljivk iz ene od skupin spremenljivk (Ferligoj in drugi, 1995: 109).

Kanonična korelacijska analiza sicer proizvede toliko rešitev, kolikor je spremenljivk v skupini z manjšim številom spremenljivk (Roberts in Clifton v Ferligoj in drugi, 1995: 109).

Za preizkušanje veljavnosti konstrukta lahko uporabimo tudi **faktorsko analizo**. Če so posamezne izmerjene spremenljivke konsistentne s teoretsko razgradnjo konstrukta, morajo imeti izrazite uteži le na faktorju, ki predstavlja razsežnost konstrukta (teoretično spremenljivko), ki jo naj bi te spremenljivke merile. Če na primer želimo meriti tri različne

teoretične spremenljivke, moramo dobiti tri različne faktorje, ki predstavljajo te tri teoretične spremenljivke (Robertson in Clifton v Ferligoj in drugi, 1995: 109).

Zanesljivost merjenja s faktorsko analizo bo vzorna, če imamo rešitev faktorske analize z enim samim faktorjem (Bearden in drugi v Ferligoj in drugi, 1995: 159).

5. PREIZKUS KVALITETE IZBRANIH MERSKIH INŠTRUMENTOV V SJM

5.1. Ocena zanesljivosti merjenja

V tem delu se bo naloga osredotočila na merjenje zanesljivosti na konkretnih podatkih. Pri tem se bo naloga osredotočila na razsežnost, ki meri nacionalizem. Na osnovi tega smo izbrali naslednji nabor spremenljivk za merjenje nacionalizma:

S pomočjo datoteke SJM93/1 smo za osem spremenljivk, ki naj bi merile nacionalizem izračunali mero zanesljivosti oziroma Cronbachovo alfo.

V standardizirani reprezentativen vzorec so bili vključeni polnoletni prebivalci Slovenije (N=1044).

Izbrane spremenljivke so:

V4.10:

- a) Slovenska država je preveč lahkotno podeljevala državljanstvo priseljencem.
- b) Slovenska država bi najprej morala poskrbeti za svoje državljane, potem pa dajati pomoč beguncev iz BiH.
- c) Ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci.
- d) Ko se odpušča delavce, bi bilo treba najprej odpuščati priseljence, šele nato Slovence.
- e) Če Slovenska država ne bo ustrezno zaščitila Slovencev pred Neslovenci, bodo morali ljudje vzeti stvar v svoje roke.
- f) Stiki s tujci, ljudmi drugih narodnosti in ver, kultur, ras, so me vedno privlačili.
- g) Narediti bi morali revizijo dodeljenih državljanstev priseljencem in ga nekaterim odvzeti
- h) Nasilja nad tujci in begunci se lotevajo samo primitivni ljudje.

Spremenljivki f) Stiki s tujci, ljudmi drugih narodnosti in ver, kultur, ras, so me vedno privlačili je bilo potrebno obrniti mersko lestvico, ker je imela različno smer merske lestvice kot ostale spremenljivke in zaradi tega dobljeni podatki ne bi bili primerljivi oziroma na podlagi tega smo dobili relevantne podatke, ki so bili med seboj tudi primerljivi.

Postopek preverjanja zanesljivosti merskega inštrumenta smo preverili z uporabo mer enakovrednosti,²¹ s katerimi ocenjujemo notranjo konsistentnost nabora uporabljenih spremenljivk (Cronbachova alfa). S pomočjo komponentne analize pa je bilo potrebno ugotoviti, ali nabor spremenljivk, ki merijo nacionalizem, resnično tvorijo komponento, ki pojasnjujejo večji del razpršenosti analiziranih podatkov o nacionalizmu. Na osnovi tega lahko izhajamo iz stališča: če gre za zanesljiv instrument, lahko pričakujemo, da bodo omenjene spremenljivke tvorile eno komponento, ki bi pojasnjevala tudi visok delež njihove variance.

S pomočjo komponentne analize smo preizkusili, če nabor spremenljivk meri eno dimezijo. Rezultati komponentne analize so pokazali, da gre za dvodimenzionalnost in druga komponenta meri neko drugo dimenzijo (priloga A). Zaradi relevantnosti dobljenih rezultatov smo izločili spremenljivko »h) Nasilja nad tujci se lotevajo samo primitivni ljudje« in na osnovi tega dobili eno komponento, ki meri en koncept, kar je bilo tudi zaželeno (priloga B). Komponenta je pojasnjen z 48 % variance, kar je zgledna rešitev in dokazuje, da gre za eno dimenzijo (glej Tabelo 5.1.). Primeren pokazatelj ugotavljanja zanesljivosti je alfa koeficient.

Tabela 5.1: Rezultati komponentne analize

Komponente	Lastne vrednosti	% pojasnjene variance
1	3,34	47,66
2	0,94	
3	0,75	
4	0,60	
5	0,52	
6	0,46	
7	0,41	

V naslednjem koraku smo zanesljivost merskega inštrumenta preverjali s pomočjo koeficienta - Cronbachove alfe. Iz tega sledi, da čim večja je vrednost koeficienta, toliko bolj gre za zanesljivost merskega inštrumenta. Cronbachova alfa predstavlja neposredno mero

²¹ Metoda, ki jo lahko imenujemo tudi metoda enakovrednih indikatorjev temelji na ugotovitvi, da lahko zanesljivost ocen izboljšujemo s ponavljanjem merjenj oz. tako, da v merski postopek vključimo dodatne merjenje spremenljivke ali indikatorje, ki so vzporedni s prvotnimi indikatorji v merskem postopku (Ferligoj, Leskovšek, Kogovšek, 1995: 25).

zanesljivosti merskega inštrumenta. Glede na predpostavko o zanesljivosti merskega inštrumenta glede izbranih spremenljivk pričakujem visoko vrednost alfa koeficienta, kar se je tudi izkazalo.

Mera zanesljivosti merjenja oziroma Cronbachova alfa za navedene spremenljivke znaša $\alpha=0,81$, kar pomeni, da gre za zgledno oz. dobro zanesljivost merjenja ($0,70 \leq \alpha \leq 0,80$), kar smo tudi pričakovali in na osnovi tega lahko potrdimo postavljeno hipotezo, da gre za zanesljivo merjenje nacionalizma na izbranih podatkih (glej Prilogo C).

Potrebno pa je pripomniti, da pri preizkušanju zanesljivosti lahko merimo tudi veljavnost.

5.2. Preizkus veljavnosti merjenja

Za preizkus veljavnosti merjenja smo se odločili preveriti veljavnost merjenja s pomočjo **kriterijske veljavnosti** opazovanih spremenljivk. V našem primeru je preizkus izvedljiv, ker je bilo moč uporabiti relevantno kriterijsko spremenljivko. Če pa gre za bolj abstraktne teoretične spremenljivke, je večji problem najti neko ustrezno kriterijsko spremenljivko.

Kriterijsko veljavnost je mogoče izraziti s koeficientom veljavnosti, ki je enak koeficientu korelacije med merjeno spremenljivko in ustrezno kriterijsko spremenljivko. Kriterijska veljavnost se torej preverja s koeficientom korelacije med merjeno spremenljivko in zunanjo kriterijsko spremenljivko (Bohrnstedt v Ferligoj in drugi, 1995: 74-75).

Podatki so bili zbrani leta 1993, in sicer na polnoletnih prebivalcih Slovenije.

Uporabljen je bil standardiziran reprezentativni vzorec po Blejčevem modelu (1055 polnoletnih državljanov republike Slovenije). Realizirani vzorec je bil $N=1044$. Nosilec raziskave je bil dr. Niko Toš. Za analizo podatkov so bili uporabljeni podatki iz datoteke SJM93/1.

Anketiranci so svoje odločitve ocenjevali na lestvici:

Ali soglašate ali ne soglašate z naslednjimi trditvami na lestvici:

- 1) popolnoma soglašam
- 2) v glavnem soglašam
- 3) neodločen
- 4) v glavnem ne soglašam
- 5) sploh ne soglašam

6) ne pozna, ne ve.

V4.10:

- a) Slovenska država je preveč lahkotno podeljevala državljanstvo priseljencem.
- b) Slovenska država bi najprej morala poskrbeti za svoje državljane, potem pa dajati pomoč beguncem iz BiH.
- c) Ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci.
- d) Ko se odpušča delavce, bi bilo treba najprej odpuščati priseljence, šele nato Slovence.
- e) Če Slovenska država ne bo ustrezno zaščitila Slovencev pred Neslovenci, bodo morali ljudje vzeti stvar v svoje roke.
- f) Stiki s tujci, ljudmi drugih narodnosti in ver, kultur, ras, so me vedno privlačili.
- g) Narediti bi morali revizijo dodeljenih državljanstev priseljencem in ga nekaterim odvzeti.

Za dodatno argumentacijo oziroma primerjavo smo naredili analizo še s tremi dodatnimi spremenljivkami, preko katerih smo pričakovali neko povezanost. Ključna kriterijska spremenljivka je bila naklonjenost SNS, na osnovi česar smo predpostavili, da naj bi bili večji nacionalisti tisti anketiranci, ki so bolj naklonjeni SNS kot tisti, ki so nenaklonjeni tej stranki.

V3.11:

In kako bi ocenili stranke in politike? Ocenjujte s pomočjo tega »termometra«. Na njem so označene vrednosti od »+5« do »-5«, vmes pa je vrednost »0«. Povejte mi, kakšno je vaše mnenje o posamezni stranki, pri čemer »+5« pomeni visoko naklonjenost, »-5« pa visoko nenaklonjenost.. Vrednost »0« pa pomeni, da niste niti naklonjeni, niti nenaklonjeni.

Lestvica:

-5 -4 -3 -2 -1 0 +1 +2 +3 +4 +5

- a) Demokratska stranka (DS)
- b) Liberalno demokratska stranka (LDS)
- c) Slovenska ljudska stranka (SLS)
- d) Slovenska nacionalna stranka (SNS) (SJM93/1, 1993: 269).

Za preizkušanje veljavnosti smo se torej odločili za kriterijsko preverjanje veljavnosti, in sicer tako, da smo poskušali najti neko drugo (kriterijsko) spremenljivko, za katero smo vedeli, da močno pozitivno korelira s preučevano teoretično spremenljivko.

S pomočjo komponentne analize je bilo najprej potrebno ugotoviti, ali navedeni indikatorji merijo nacionalizem. Na podlagi komponentne analize in iz scree digrama razberemo, da gre za eno komponento, iz česar lahko zaključim, da navedene spremenljivke merijo eno dimenzijo, to je nacionalizem, na osnovi česar smo lahko preizkusili veljavnost s pomočjo neke druge spremenljivke (glej Tabelo 5.1).

Ker je komponentna analiza pokazala, da gre za eno komponento in da nam vse spremenljivke merijo isti koncept, smo se odločili za Likertovo lestvico, s katero smo oblikovali sestavljeno spremenljivko, kjer smo sešteli vseh sedem spremenljivk in jih delili s številom možnih trditev. Pri uporabi Likertove lestvice želimo merjeni koncept zaobjeti v eno spremenljivko, ki jo konstruiramo na naslednji način: vrednosti vseh spremenljivk, ki jih vključimo v konstrukcijo nove spremenljivke seštejemo ter dobljeno vsoto delimo s številom spremenljivk. Pri tem je bilo potrebno paziti, da so bile vse spremenljivke obrnjene v isto smer, oziroma da vrednosti posamezne spremenljivke pri vsaki spremenljivki pomenijo oziroma na enak način merijo isto, kar smo že povedali pri preizkušanju zanesljivosti. Nova (konstruirana) spremenljivka je intervalnega tipa.

S pomočjo Likertove lestvice smo torej dobili neko novo spremenljivko, kateri pa je bilo potrebno zaradi velikega števila odgovorov lestvico rekodirati. Novo spremenljivko smo poimenovali »Nac.«. Nižje vrednosti na lestvici pomenijo več nacionalizma, medtem ko višje vrednosti pomenijo manj nacionalizma.

Tabela 5.2.: Frekvenčne porazdelitve za spremenljivko »Nac«

VREDNOSTI	FREKVENCE	%	MANJKAJOČE VREDNOSTI
1,00 – visok nac.	357	34,2	5,7 %
2,00	392	37,6	
3,00	182	17,4	
4,00	49	4,7	
5,00 – nizek nac.	4	0,4	

Prav tako smo rekodirali lestvico pri spremenljivki »naklonjenost posameznim strankam«, kjer smo po rekodiranju dobili tri vrednosti: vrednost 0 pomeni, da anketiranci niso niti naklonjeni niti nenaklonjeni določeni stranki, vrednost 1 pomeni njihovo nenaklonjenost do določene stranke ter vrednost 2, ki pomeni, da so anketiranci naklonjeni določeni stranki (glej Prilogo D).

Tabela 5.3: Nacionalizem glede naklonjenosti političnim strankam

	Nenaklonjeni stranki (1)	Naklonjeni stranki (2)	Statistična značilnost
DS	80,0 %	74,0 %	
SNS	61,3 %	94,8 %	.00 ***
LDS	81,0 %	72,5 %	.03 **
SLS	61,7 %	81,8 %	.00 ***

Vir: Toš, N. in skupina. 1993: Slovensko javno mnenje 1993/1. Fakulteta za družbene vede, CJMMK, Ljubljana.

*** stopnja značilnosti < 0.01

** 0.01 ≤ stopnja značilnosti ≤ 0.05

* 0.05 ≤ stopnja značilnosti ≤ 0.1

Med anketiranci, ki so naklonjeni stranki SNS je največ anketirancev, ki so nacionalisti, in sicer kar 94,8 %, le 61 % pa je tistih, ki niso naklonjeni SNS. Obratna situacija je razvidna med naklonjenostjo anketirancev ostalih strank, to je DS in LDS, kjer je večji odstotek naklonjenih posamezni stranki kot nenaklonjenih posamezni stranki (glej Tabelo 5.3). Iz povedanega lahko zaključimo, da gre za veljavno merjenje, kajti anketiranci, ki so bolj naklonjeni SNS so dejansko bolj nacionalistično usmerjeni kot ostali anketiranci, ki so naklonjeni drugim strankam. Na osnovi tega lahko potrdimo hipotezo, da gre za veljaven merski inštrument.

Ker smo v uvodu poglavja 5.2. definirali ugotavljanje kriterijske veljavnosti s koeficientom veljavnosti, ki je enak koeficientu korelacije med merjeno spremenljivko in zunanjo kriterijsko spremenljivko, smo naredili še preizkus veljavnosti s pomočjo Pearsonovega

korelacijskega koeficienta. Z Likertovo lestvico smo oblikovali novo sestavljeno spremenljivko (kriterijska spremenljivka). Tako smo računali korelacijo med Likertovo lestvico in ostalimi strankami in pričakovali, če gre za veljavno meritev, bo največja korelacija pri stranki SNS, kar se je tudi izkazalo. Iz tabele je razvidno, da so dobljeni rezultati enaki predhodnim, kajti anketiranci, ki so bolj naklonjeni SNS so dejansko res bolj nacionalisti kot anketiranci ostalih strank, saj gre za statistično značilno povezanost med tema dvema spremenljivkama. Negativni predznak pomeni, da bolj kot so anketiranci naklonjeni SNS, večji nacionalisti so oz. lahko govorimo o naraščanju nacionalizma z naraščanjem naklonjenosti SNS. Zveza med nacionalizmom in naklonjenostjo do ostalih strank je najmočnejša prav pri SNS (-0,35) (Tabela 5.4.).

Tabela 5.4.: Korelacije med merjeno spremenljivko in zunanjo kriterijsko spremenljivko (naklonjenost strankam) za leto 1993

SPREMENLJ.	NACIO	DS	LDS	SLS	SNS
NACIO	1,00				
DS	0,08*	1,00			
LDS	0,15**	0,41**	1,00		
SLS	-0,21**	0,12**	-0,05	1,00	
SNS	-0,35**	0,05	0,02	0,26**	1,00

Vir: Priloga D

*** stopnja značilnosti < 0.01

** 0.01 ≤ stopnja značilnosti ≤ 0.05

* 0.05 ≤ stopnja značilnosti ≤ 0.1

5.3. Medčasovna analiza nacionalizma v Sloveniji

Ena od najzanimivejših opisnih lastnosti vprašanj je njihova ponovljivost. Ali so ohranila aktualnost, v kolikšni meri kažejo neke splošnejše vsebine, ki niso odvisne od klica trenutka? Brez primerjav je namreč vsak podatek iz ankete vprašljiv, ne vemo točno, kaj pomeni. Medčasovne primerjave istih vprašanj pa pod pogojem, da vprašanja ohranijo svoj pomen skozi čas, pokažejo relativni pomen posameznih odgovorov, kažejo počasno naraščanje ali padanje neke količine. Dolgoročna stabilnost rezultatov je tudi kriterij njihove kvalitete v smislu kazalcev družbenih dejstev (Durkheim v Štebe, 1996: 132).

5.3.1. Predstavitev rezultatov

Vprašanja o nacionalizmu so aktualna že od vsega začetka raziskovanja, se pravi od leta 1968 pa do danes. Ker so vprašanja o nacionalizmu zelo raznovrstna, je bilo potrebno izločiti vprašanja, ki niso bila identična skozi obdobja oz. so bila pomensko drugače zastavljena, zaradi relevantnosti dobljenih rezultatov.

Za preizkušanje zanesljivosti in veljavnosti v času potrebujemo zanesljiv in veljaven merski inštrument. V našem primeru ta merski inštrument v identični obliki ni povsem ponovljiv, vendar ga je še možno izvesti na treh vprašanjih.

V tem delu naloge si bomo ogledali, koliko so izbrani indikatorji nacionalizma zanesljivi ter veljavni z vidika medčasovne primerjave. V tem primeru bomo pričakovali, da bo ponovitev merjenja določenih spremenljivk na istih ali vsaj podobnih vprašanjih po določenem času (po dveh letih) zanesljiva.

Za obe raziskavi je bilo smiselno najprej ugotoviti, ali so lestvice zanesljive ter veljavne. Potrebno je omeniti, da smo zaradi primerljivosti z ostalimi vprašanji za obe raziskavi spremenljivki »Stiki« obrnili mersko lestvico.

Na podlagi ugotovitev o zanesljivosti in veljavnosti lestvic smo s pomočjo povprečne vrednosti na vzorcu primerjali rezultate merjenj v obeh časovnih točkah.

Spremenljivke, ki so bile merjene na istih vprašanjih po določenem času so:

- Slovenska država bi najprej morala poskrbeti za svoje državljane, (še)le potem pa dajati pomoč beguncem iz BiH (SJM93/1, SJM95/3).

- (Veliko) Ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci (SJM93/1, SJM95/3).
- Stiki s tujci, ljudmi drugih narodnosti (nacionalnosti) in ver, kultur, ras, so me vedno privlačili (SJM93/1, SJM95/3).

Za obe raziskavi smo s pomočjo Cronbachove alfe preverili zanesljivost obeh lestvic. Tako za leto 1993 kot tudi za leto 1995 znaša stopnja zanesljivosti $\alpha = 0,66$, kar lahko štejemo za zgledno rešitev. V bistvu je raziskava iz leta 1993 nekoliko bolj zanesljiva, ampak ta zanesljivost je minimalna in zanemarljiva ($\alpha = 0,6577$, medtem ko za leto 1995 znaša $\alpha = 0,6550$) (glej Prilogo E).

Za preverjanje veljavnosti lestvic smo uporabili komponentno analizo, ki je prav tako potrdila, da so lestvice, na katerih bomo naredili medčasovno primerjavo, veljavne. Pri obeh letih raziskovanja gre za eno komponento, pri katerih je za leto 1993 ta komponenta pojasnjena z 59,93 % variance, za leto 1995 pa je komponenta pojasnjena z 59,29 % variance (glej Tabelo 5.5).

Tabela 5.5: Rezultati komponentne analize za leto 1993 in 1995

Komponente	Lastne vrednosti		% pojasnjene variance	
	1993	1995	1993	1995
1	1,80	1,78	59,93	59,29
2	0,77	0,76		
3	0,44	0,46		

Spremenljivke	Uteži	
	1993	1995
1	0,79	0,76
2	0,86	0,85
3	0,67	0,69

Vir: Priloga E

Spremenljivke:

- 1 – Slovenska država bi morala najprej poskrbeti za svoje državljane, potem pa dajati pomoč beguncem iz BiH.
- 2 – Ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci.
- 3 – Stiki s tujci, ljudmi drugih narodnost in ver, kultur, ras, so me vedno privlačili.

Na podlagi preizkusov veljavnosti in zanesljivosti lestvic, smo preizkusili tisto, kar nas je v končni fazi tudi zanimalo, se pravi rezultate merenj v obeh časovnih točkah.

Tabela 5.6: Povprečne vrednosti na vzorcu za leto 1993 in 1995

Spremenljivke	1993	1995
Slovenska država bi morala najprej poskrbeti za svoje državljane, šele potem dajati pomoč beguncem iz BiH.	1,94 (N=1021)	2,21 (N=983)
Veliko ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci.	2,32 (N=1006)	2,63 (N=962)
Stiki s tujci, ljudmi drugih nacionalnosti, ver, kultur in ras, so me vedno privlačili.	2,80 (N=984)	2,97 (N=954)

Legenda: Manjše vrednosti pomenijo, da so anketiranci večji nacionalisti, večje vrednosti pomenijo, da so anketiranci manjši nacionalisti.

Vir: Toš, N. in skupina. 1993: Slovensko javno mnenje 1993/1. Fakulteta za družbene vede, CJMMK, Ljubljana.

Toš, N. in skupina. 1995: Slovensko javno mnenje 1995/3. Fakulteta za družbene vede, CJMMK, Ljubljana.

Iz tabele so razvidna povprečja za leti 1993 in 1995. Če primerjamo vprašanja, Slovenska država bi morala najprej poskrbeti za svoje državljane, potem pa dajati pomoč beguncem iz BiH (1993) in isto vprašanje za leto 1995, ugotovimo, da je povprečje za leto 1993 veliko nižje (1,94) kot povprečje za leto 1995 (2,21), kar pomeni, da so bili anketiranci leta 1993 bolj podvrženi k nacionalizmu kot leta 1995 (glej Tabelo 5.6). Eden izmed vzrokov bi lahko bila problematika prihoda beguncev leta 1993 oziroma priseljevanje beguncev v času vojne, se pravi kratek čas po osamosvojitvi, ko je bilo pravzaprav zelo pomembna nacionalnost posameznikov, medtem ko leta 1995, v času merjenja, ta problem ni bil več toliko v ospredju,

kar je mogoče pripisati temu, da smo se prebivalci Slovenije že v neki meri navadili na begunce oz. jih sprejeli, kar se kaže v večji strpnosti avtohtonih prebivalcev.

Tudi podatki iz ankete Slovensko javno mnenje, ki je bila opravljena leta 1993, kažejo na nestrpnost oz. na etnično distanco do imigrantov iz nekdanje Jugoslavije, kar s 56 % odgovori anketirancev. Podatki tudi kažejo, da so se ob razpadanju nekdanje Jugoslavije, povezane z agresijo, ki jo je doživela Slovenija in z vojaškimi spopadi na Hrvaškem in v BiH in osamosvajanjem Slovenije bistveno spremenili odnosi Slovencev do pripadnikov drugih narodov nekdanje Jugoslavije (Klinar, 1994: 38, SJM 92/3).

Vprašanje, Ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci (2,32) za leto 1993 ter Veliko ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci (1995) (2,63), sta povprečji dokaj identični, ampak zopet z nekoliko večjim povprečjem za leto 1995, kar zopet kaže na isto kot pri prvi trditvi, da so anketirane osebe manj nacionalistično razpoložene v letu 1995. Na koncu smo primerjali še vprašanje Stiki s tujci, ljudmi drugih narodnosti in ver, kultur, ras, so me vedno privlačili za leto 1993, povprečje znaša 2,80 ter vprašanje za leto 1995 Stiki s tujci, ljudmi drugih nacionalnosti, ver, kultur in ras so me vedno privlačili (2,97), prav tako kaže na minimalno odstopanje povprečja za leto 1995, iz česar lahko sklepamo na to, da so respondenti manj nacionalistično razpoloženi leta 1995, kot so bili leta 1993 (glej Tabelo 5.6).

Veljavnost lestvic za obe raziskavi (glej Tabelo 5.5.) smo že preverjali s pomočjo komponentne analize, vendar je klub temu primernejši pokazatelj veljavnosti uporaba kriterijske veljavnosti, z uporabo neke zunanje spremenljivke. Uporabili smo isti postopek za izračun kriterijske veljavnosti kot že v poglavju 5.2.

Rezultati za leto 1993 kažejo, da so anketiranci, ki so naklonjeni SNS večji nacionalisti (85,6 %) kot anketiranci, ki so bolj naklonjeni ostalim strankam, medtem ko v letu 1995, ko ni bistvenih razlik znotraj posameznih skupin oziroma ni statistično značilne povezanosti ne moremo trditi, da so anketiranci, ki so bolj naklonjeni SNS večji nacionalisti kot ostali, saj tisti, ki podpirajo nacionalizem so anketiranci strank SNS, SLS in DS. Takšno razpoloženje bi lahko pripisali temu, da smo se v letu 1995 beguncev in priseljencev že nekako navadili in je ta nestrpnost do njih upadla, česar v letu 1993 ne moremo trditi. V letu 1993 gre za statistično značilno povezanost, kar pomeni, da se pojavljajo razlike znotraj posameznih skupin. Potrebno je omeniti, da je iz tabele razviden najmanjši odstotek nacionalizma v obeh letih pri LDS, kar nam da vedeti, da so anketiranci, ki so naklonjeni tej stranki liberalnejši in bolj

odprti za nove ideje ter spremembe kot anketiranci, ki so naklonjeni ostalim trem strankam (glej Tabela 5.7).

Tabela 5.7: Nacionalizem glede na naklonjenost političnim strankam za leto 1993 in 1995 v %

Stranke	1993		1995		1993	1995
	1	2	1	2	Stat. značilnost	
DS	73,0	69,9	50,4	60,0	0,45	0,12
SNS	56,4	85,6	59,3	59,7	0,00 ***	0,99
LDS	71,6	66,7	63,0	56,4	0,00 ***	0,07 *
SLS	59,6	74,8	59,1	59,8	0,00 ***	0,29

1 - nenaklonjeni stranki

2 - naklonjeni stranki

Vir: Toš, N. in skupina. 1993: Slovensko javno mnenje 1993/1. Fakulteta za družbene vede, CJMMK, Ljubljana.

Toš, N. in skupina. 1995: Slovensko javno mnenje 1995/3. Fakulteta za družbene vede, CJMMK, Ljubljana.

*** stopnja značilnosti < 0.01

** 0.01 ≤ stopnja značilnosti ≤ 0.05

* 0.05 ≤ stopnja značilnosti ≤ 0.1

Na osnovi teh ugotovitev lahko potrdimo drugo hipotezo, da gre pri primerjavi vprašanj, merjenih v obeh letih za zanesljivo merjenje, kajti že preizkus lestvic glede zanesljivosti in veljavnosti kaže, da gre za zanesljiv ter veljaven merski inštrument. Povprečne vrednosti na vzorcu za leto 1993 in leto 1995 pa se vse povečujejo v eno smer, iz česar lahko sklepamo, da so bili anketiranci leta 1995 manjši nacionalisti kot leta 1993 (glej Prilogo F).

Prav tako z uporabo kriterijske spremenljivke ugotovimo, da so anketiranci, ki so bolj naklonjeni SNS dejansko bolj nacionalistično razpoloženi leta 1993 kot leta 1995. Pri preizkušanju kriterijske veljavnosti torej ugotavljamo, da so leta 1993 anketiranci, ki so bolj naklonjeni SNS bistveno bolj nacionalisti kot anketiranci, ki so bolj naklonjeni ostalim strankam, medtem ko leta 1995 teh razlik ni več opaziti. Vzroki, da so bili anketiranci, ki so bolj naklonjeni SNS bistveno bolj nacionalisti leta 1993 lahko iščemo v tem, da je bil takrat večji priliv tujcev oz. beguncev iz bivših republik, pa tudi zavest anketirancev, ki so bili bolj naklonjeni SNS, da imamo končno svojo samostojno državo, o kateri bodo odločali samo Slovenci kot večinski narod.

Ena od možnih razlag, da anketiranci, ki so bolj naklonjeni SNS leta 1995 ne izstopajo več kot izraziti nacionalisti, je iskati tudi v tem, da smo pri analizi lahko uporabili samo tri indikatorje, zaradi česar je tudi lestvica manj zanesljiva, kajti Cronbachova alfa je dosti nižja v obeh letih ($\alpha = 0,66$) kot pa leta 1993, ko smo uporabili za analizo nabor sedmih indikatorjev ($\alpha = 0,81$).

6. ZAKLJUČEK

Glavni namen diplomske naloge je bilo preizkusiti že uporabljene merske inštrumente na projektu Slovensko javno mnenje, na temo nacionalizma.

Kot problem naloge je bil v izhodišču postavljen problem merjenja stališč v anketah in SJM. V teoretskem delu naloge smo nanizali nekaj definicij nacionalizma, ki so bila podlaga za nadaljnjo operacionalizacijo, v tretjem delu smo predstavili uporabljene merske inštrumente za merjenje nacionalizma in v zadnjem, torej v najpomembnejšem delu, smo izbrane merske inštrumente tudi preizkusili.

Glede na postavljene hipoteze smo pričakovali določeno zanesljivost in veljavnost izbranih indikatorjev oziroma da bomo lahko zastavljene hipoteze tudi potrdili.

Pri preizkušanju že uporabljenih merskih inštrumentov na projektu Slovensko javno mnenje smo dobili dokaj pričakovane rezultate, glede na postavljene hipoteze.

Zanesljivost merjenja smo ugotavljali z uporabo mer enakovrednosti. Tako smo najprej s pomočjo analize glavnih komponent ugotovili, ali nabor spremenljivk glede nacionalizma tvori eno komponento; namreč, če imamo opraviti z zanesljivim instrumentom, potem lahko tudi pričakujemo, da bodo omenjene spremenljivke tvorile eno komponento, ki bi tudi pojasnjeval visok delež njene variance. S komponentno analizo nismo dobili pričakovane ene dimenzije, s katero naj bi merili nacionalizem, ampak dve relevantni komponenti. Druga komponenta je vsebinsko izstopala, zaradi česar smo jo izločili in s tem dobili eno dimenzijo, ki je merila nacionalizem. Vendar primernejši merski inštrument za ugotavljanje zanesljivosti merskega inštrumenta je preizkušnja Cronbachove alfe, kjer smo dobili zgledno zanesljivost ($\alpha = 0,81$) in na osnovi tega tudi potrdili prvo hipotezo.

Pri naslednjem preverjanju zanesljivosti in veljavnosti hipoteze nas je zanimala *veljavnost* merskega inštrumenta in s pomočjo kriterijske veljavnosti smo hipotezo poskušali potrditi oziroma zavreči. Izbrali smo nabor indikatorjev, ki so zagotovo merili nacionalizem ter neko drugo (kriterijsko spremenljivko), s katero smo veljavnost tudi skušali preveriti. Kot kriterijsko spremenljivko smo izbrali anketirance, ki so naklonjeni SNS in predpostavili, da naj bi bili večji nacionalisti kot anketiranci, ki so bolj naklonjeni ostalim strankam. Iz analize je bilo razvidno, da so rezultati dejansko merili pričakovano. Veljavnost smo preizkusili s Pearsonovim koeficientom, to je s koeficientom korelacije med merjeno in zunanjo kriterijsko spremenljivko. Izkazalo se je, da bolj kot so anketiranci naklonjeni SNS, večji nacionalisti so

oz. lahko govorimo o naraščanju nacionalizma z naraščanjem naklonjenosti SNS. Na osnovi tega smo tudi potrdili hipotezo.

Zanimalo nas je tudi, koliko so izbrani indikatorji nacionalizma zanesljivi ter veljavni z vidika *medčasovne primerjave*. Pričakovano je bilo, da bo ponovitev merjenja določenih spremenljivk na istih enotah po določenem času (po dveh letih) zanesljiva.

Rezultati merjenj s pomočjo povprečne vrednosti na vzorcu so pokazali na dokaj identične aritmetične sredine v letu 1993 in 1995. Vsi odgovori oziroma povprečne vrednosti se povečujejo v eno smer, na osnovi česar lahko trdimo, da so bili anketiranci leta 1995 manjši nacionalisti kot leta 1993. Pri trditvi, Slovenska država bi najprej morala poskrbeti za svoje državljane, potem pa dajati pomoč beguncem iz BiH, je razlika posebej razvidna, čemur bi razliko lahko pripisali predvsem priseljevanju beguncev iz BiH ter s tem tudi večjo nestrpnost do njih, zlasti v letu 1993, medtem ko leta 1995 ta problematika ni bila več tako v ospredju.

Minimalne razlike pa so pri povprečnih vrednostih za trditvi, Veliko ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci ter Stiki s tujci...., ampak kljub temu tolikšne, da lahko sklepamo iz tega, da so anketiranci prav tako manj nacionalistično razpoloženi leta 1995 kot leta 1993.

Pri preizkusu veljavnosti indikatorjev nacionalizma za obe leti smo kot ustrezen merski inštrument uporabili kriterijsko veljavnost. V obeh letih so anketiranci, ki so bolj naklonjeni SNS večji nacionalisti, kot ostali anketiranci, razen v letu 1995 ta razlika ni toliko očitna kot leta 1993. Vzroki, da so bili anketiranci, ki so bolj naklonjeni SNS bistveno večji nacionalisti leta 1993 lahko iščemo v tem, da je bil večji priliv tujcev oz. beguncev iz bivših republik, pa tudi zavest anketirancev, ki so bolj naklonjeni SNS, da imamo končno svojo samostojno državo, o kateri bodo odločali samo Slovenci kot večinski narod. V letu 1995 tudi ni bistvenih razlik znotraj posameznih skupin oziroma ni statistično značilne povezanosti, medtem ko v letu 1993 gre za statistično značilno povezanost, kar pomeni, da se pojavljajo razlike znotraj posameznih skupin. Glede na zgoraj povedano lahko sprejmemo drugo hipotezo z vidika veljavnosti merskega inštrumenta za obe leti.

Glede na primerjavo vprašanj merjenih v obeh letih smo ugotovili, da je merjenje po dveh letih zanesljivo, saj na to kaže že preizkus veljavnosti in zanesljivosti lestvic, prav tako pa se vsa povprečja povečujejo samo v eno smer.

Hipotezo lahko potrdimo s tega vidika, da gre za zanesljivo merjenje tudi po dveh letih z vidika zanesljivosti in veljavnosti lestvic z uporabo Cronbachovega alfa, komponentne analize

ter z uporabo kriterijske spremenljivke, saj gre pri komponentni analizi za eno komponento, ki pojasni največji delež njene variance, pri preizkušanju zanesljivosti s Cronbachovo alfo se ti vrednosti minimalno razlikujeta, pravzaprav sta skoraj identični ter zgledni rešitvi ($\alpha = 0,6577$ za leto 1993, medtem ko za leto 1995 znaša $\alpha = 0,6550$) in pri preizkušanju veljavnosti z uporabo neke zunanje spremenljivke (naklonjenost SNS) ugotovimo, da gre prav tako za veljaven merski inštrument, saj so v obeh letih anketiranci, ki so naklonjeni SNS večji nacionalisti (leta 1995 so poleg anketirancev, ki so bolj naklonjeni SNS nacionalistično razploženi tudi anketiranci DS in SLS, vendar z minimalnimi odstopanji) kot anketiranci, ki so bili naklonjeni ostalim strankam, kakor smo tudi predpostavili.

Glede na zgoraj povedano lahko zaključimo, da je preizkus uporabljenih merskih inštrumentov na projektu Slovensko javno mnenje dal pričakovane rezultate.

7. SEZNAM LITERATURE

- [1] Alter, Peter (1991): Kaj je nacionalizem? Zbornik: Študije o etnonacionalizmu. Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.
- [2] Black, Thomas R. (1999): Doing quantitative research in the social science: an integrated approach to research design, measurement and statistics. Sage publications, London, Thousand Oaks in New Delhi.
- [3] Bohrnstedt, George W. (1983). »Measurement«. V: Rossi, Peter H., Wright, James D. in Andy B. Anderson (ur.): Handbook of survey research. Academic press, New York, str. 70 – 121.
- [4] Brown, David (2000): Contemporary Nationalism. Civic, ethnocultural and multicultural politics. Routledge, London and New York.
- [5] Carmines, Edward G. in Richard A. Zeller (1979): Reliability and validity assessment. Sage publications, Beverly Hills in London.
- [6] Churchill, Gilbert A. (1999, 1976): Marketing research: methodological foundations. Dryden press, Orlando.
- [7] Gellner, Ernest (1991): Nacionalizem. Zbornik: Študije o etnonacionalizmu. Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.
- [8] Heise, David R. (1969): »Separating reliability and stability in test–retest correlation«. American sociological review, 34, 1, str. 93 – 101.
- [9] Hastings, Adrian. The Construction of Nationhood: Ethnicity, Religion and Nationalism. (1997): Press syndicate of the University of Cambridge. United Kingdom.
- [10] Hlebec, Valentina in Anuška Ferligoj (1996): »Kvaliteta merjenja družbenih omrežij«. V: Kramberger, Anton (ur.): Slovenska država, družba in javnost. FDV, Ljubljana, str. 151 – 162.
- [11] Ferligoj, Anuška. (1995): Osnove statistike na prosojnicah. Samozaložba. Ljubljana.
- [12] Ferligoj, Anuška; Leskošek, Karmen; Kogovšek, Tina (1995): Zanesljivost in veljavnost merjenja. Metodološki zvezki, 11. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- [13] Klinar, Peter (1994): O medetničnih odnosih v Sloveniji po osamosvojitvi. Slovenski izziv II. Rezultati raziskav javnega mnenja 1992-1993. Dokumenti SJM, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.
- [14] Klinar, Peter (1994): O nacionalni identiteti in etnonacionalizmi. Slovenski izziv II. Rezultati raziskav javnega mnenja 1992-1993. Dokumenti SJM, Center za

raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.

- [15] Korošec, Helena (1999): Nacionalizem in razpad druge Jugoslavije: diplomsko delo.
- [16] Krajnc, Maja (1991): Slovenci in nacionalizem: magistrska naloga.
- [17] Kropivnik, Samo (1991): »Uporaba številskih lestvic v mnenjskih raziskavah«. V: Ferligoj, Anuška in Janez Jug (ur.): Blejsko metodološko srečanje '91. Metodološki zvezki, 8, str. 98 – 119.
- [18] Maur, Wolf in der (1991): Nacionalizem. Mohorjeva založba, Celovec.
- [19] Mermolja, Ace (1998): Narod in drugi. Smeri.
- [20] Mlinar, Zdravko (1994): Kdo danes še potrebuje državne meje? Slovenski izziv II. Rezultati raziskav javnega mnenja 1992-1993. Dokumenti SJM, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.
- [21] Novick, Melvin R. in Lewis, Charles (1967): »Coefficient alpha and the reliability of composite measurement«. Psychometrika, 32, 1, str. 1 – 13.
- [22] Ogris, Guenther, Michael Lay, Niko Toš (1994): Novi nacionalizmi na Vzhodu in Zahodu, Slovenija in Avstrija. Slovenski izziv II. Rezultati raziskav javnega mnenja 1992-1993. Dokumenti SJM, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.
- [23] Rizman, Rudi (1991): Zbornik: Študije o etnonacionalizmu. Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.
- [24] Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994). Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. DZS.
- [25] Snoj, Marko (1997): Slovenski etimološki slovar. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- [26] Splichal, Slavko (1990): Analiza besedil: statistična obravnava jezikovnih podatkov v družboslovnih raziskavah. Metodološki zvezki, 6, str. 146 – 185.
- [27] Štebe, Janez (1996): Resnična in navidezna dejstva iz družboslovnih anket. Znanstvena knjižnica. FDV, Ljubljana.
- [28] Toš, Niko (1997): Vrednote v prehodu I. Slovensko javno mnenje 1968-1990. Ljubljana. FDV – IDV – CJMMK.
- [29] Toš, Niko (1999): Vrednote v prehodu II. Slovensko javno mnenje 1990-1998. Ljubljana. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. IDV – CJMMK.

- [30] Toš, Niko in skupina (1993): Slovensko javno mnenje 1993/1, Fakulteta za družbene vede, CJMMK, Ljubljana.
- [31] Toš, Niko; Hafner-Fink, Mitja. (1997): Metode družboslovnega raziskovanja. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- [32] Verbinc, Franc (1982): Slovar tujk. Cankarjeva založba. Ljubljana.
- [33] Yaffee, Robert (1999): Correlation. Elektronski dokument:
<http://www2.chass.ncsu.edu/garson/pa765/correl.htm#assume> (29.9.2002)

8. PRILOGE

PRILOGA A: Primer izpisa komponentne analize v programskem paketu SPSS 8.0 (dvodimenzionalnost)

Correlation Matrix

	Slovenska država je hkotno podeljevala d	Slovenska država mora poskrbeti za svoje	Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji ziv	Ko se odpusca delavce, bi bilo treba naj	Ce bodo morali ljudje vzeti stvar v	STIKI	Narediti bi morali revizijo dodeljenih d	Nasilja nad tujci se lotevajo samo primi
Correlati	1,000	,409	,406	,378	,311	,189	,469	,048
Slovenska država je hkotno podeljevala d		1,000	,499	,520	,415	,234	,362	-,065
Slovenska država mora poskrbeti za svoje			1,000	,571	,505	,358	,398	-,163
Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji ziv				1,000	,511	,248	,437	-,089
Ko se odpusca delavce, bi bilo treba naj					1,000	,242	,352	-,039
Ce bodo morali ljudje vzeti stvar v						1,000	,130	-,209
STIKI							1,000	,032
Narediti bi morali revizijo dodeljenih d								1,000
Nasilja nad tujci se lotevajo samo primi								

Communalities

	Initial	Extraction
Slovenska država je hkotno podeljevala d	1,000	,518
Slovenska država mora poskrbeti za svoje	1,000	,534
Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji ziv	1,000	,660
Ko se odpusca delavce, bi bilo treba naj	1,000	,619
Ce bodo morali ljudje vzeti stvar v	1,000	,495
STIKI	1,000	,494
Narediti bi morali revizijo dodeljenih d	1,000	,542
Nasilja nad tujci se lotevajo samo primi	1,000	,682

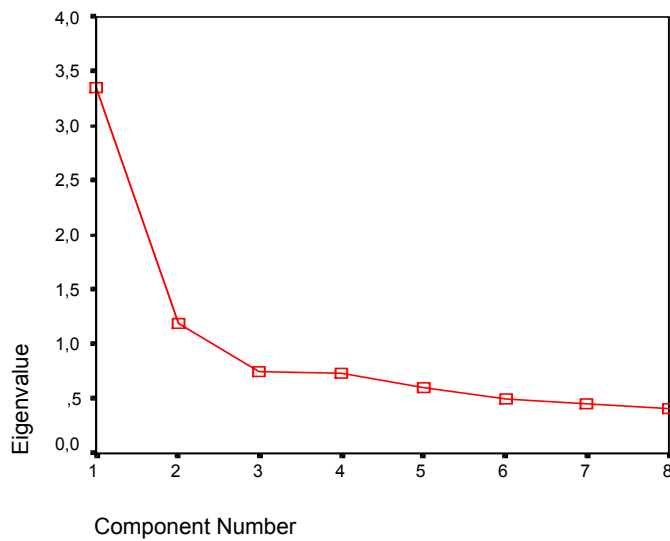
Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,349	41,862	41,862	3,349	41,862	41,862	3,166	39,572	39,572
2	1,196	14,951	56,813	1,196	14,951	56,813	1,379	17,241	56,813
3	,753	9,419	66,232						
4	,742	9,271	75,503						
5	,597	7,458	82,961						
6	,507	6,335	89,297						
7	,451	5,639	94,935						
8	,405	5,065	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Scree Plot

Component Matrix^a

	Component	
	1	2
Slovenska država je hkotno podeljevala d	,648	,313
Slovenska država mora poskrbeti za svoje	,730	4,127E-02
Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji ziv	,798	-,152
Ko se odpusca delavce, bi bilo treba naj	,787	1,194E-02
Ce bodo morali ljudje vzeti stvar v STIKI	,704	1,142E-02
Narediti bi morali revizijo dodeljenih d	,450	-,540
Nasilja nad tujci se lotevajo samo primi	,652	,343
	-,135	,815

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Rotated Component Matrix^a

	Component	
	1	2
Slovenska država je hkotno podeljevala d	,711	-,111
Slovenska država mora poskrbeti za svoje	,710	,173
Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji ziv	,719	,378
Ko se odpusca delavce, bi bilo treba naj	,756	,218
Ce bodo morali ljudje vzeti stvar v STIKI	,676	,194
Narediti bi morali revizijo dodeljenih d	,273	,648
Nasilja nad tujci se lotevajo samo primi	,724	-,137
	,109	-,819

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

Component Transformation Matrix

Component	1	2
1	,956	,292
2	,292	-,956

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

PRILOGA B: Primer izpisa komponentne analize v programskem paketu SPSS 8.0 (enodimenzionalnost)

Correlation Matrix

	Slovenska država je hkotno podeljevala d	Slovenska država mora poskrbeti za svoje	Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji živ	Ko se odpusca delavce, bi bilo treba naj	Ce bodo morali ljudje vzeti stvar v	Narediti bi morali revizijo dodeljenih d	STIKI
Correlation							
Slovenska država je hkotno podeljevala d	1,000	,409	,406	,378	,311	,469	,189
Slovenska država mora poskrbeti za svoje	,409	1,000	,499	,520	,415	,362	,234
Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji živ	,406	,499	1,000	,571	,505	,398	,358
Ko se odpusca delavce, bi bilo treba naj	,378	,520	,571	1,000	,511	,437	,248
Ce bodo morali ljudje vzeti stvar v	,311	,415	,505	,511	1,000	,352	,242
Narediti bi morali revizijo dodeljenih d	,469	,362	,398	,437	,352	1,000	,130
STIKI	,189	,234	,358	,248	,242	,130	1,000

Communalities

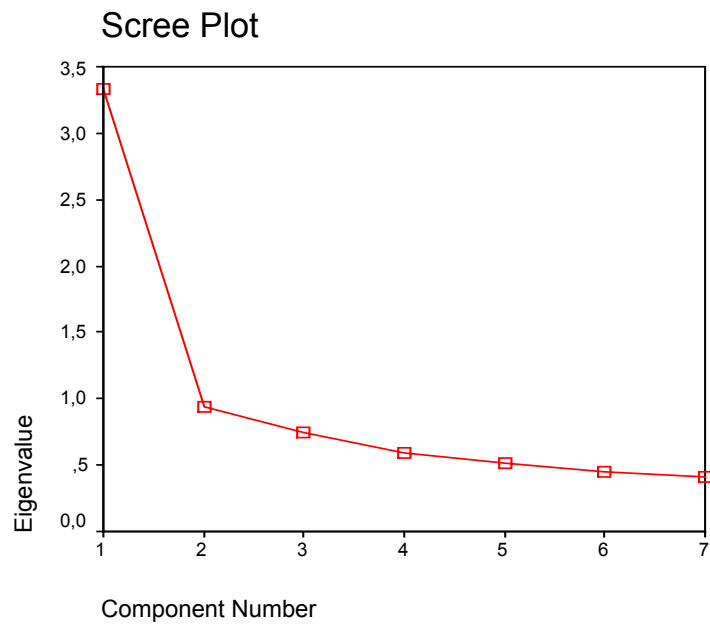
	Initial	Extraction
Slovenska država je hkotno podeljevala d	1,000	,429
Slovenska država mora poskrbeti za svoje	1,000	,534
Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji živ	1,000	,631
Ko se odpusca delavce, bi bilo treba naj	1,000	,619
Ce bodo morali ljudje vzeti stvar v	1,000	,497
Narediti bi morali revizijo dodeljenih d	1,000	,433
STIKI	1,000	,195

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,336	47,661	47,661	3,336	47,661	47,661
2	,939	13,416	61,077			
3	,749	10,701	71,778			
4	,598	8,536	80,314			
5	,515	7,352	87,666			
6	,456	6,520	94,186			
7	,407	5,814	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component
	1
Slovenska drzava je hkotno podeljevala d	,655
Slovenska drzava mora poskrbeti za svoje	,731
Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji ziv	,794
Ko se odpusca delavce, bi bilo treba naj	,786
Ce bodo morali ljudje vzeti stvar v	,705
Narediti bi morali revizijo dodeljenih d	,658
STIKI	,441

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

PRILOGA C: Primer izpisa rezultatov zanesljivosti merjenja v programskem paketu SPSS 8.0

REL I A B I L I T Y A N A L Y S I S - S C A L E (A L P H A)

1.	V4_10A	Slovenska drzava je hkotno podeljevala d
2.	V4_10B	Slovenska drzava mora poskrbeti za svoje
3.	V4_10C	Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji ziv
4.	V4_10D	Ko se odpusca delavce, bi bilo treba naj
5.	V4_10E	Ce bodo morali ljudje vzeti stvar v
6.	STIKI	
7.	V4_10G	Narediti bi morali revizijo dodeljenih d

		Mean	Std Dev	Cases
1.	V4_10A	1,7835	1,1199	984,0
2.	V4_10B	1,9817	1,1194	984,0
3.	V4_10C	2,4146	1,3254	984,0
4.	V4_10D	2,1413	1,2740	984,0
5.	V4_10E	3,0132	1,5379	984,0
6.	STIKI	2,8018	1,2096	984,0
7.	V4_10G	2,2053	1,3489	984,0

Covariance Matrix

	V4_10A	V4_10B	V4_10C	V4_10D	V4_10E
V4_10A	1,2542				
V4_10B	,5128	1,2530			
V4_10C	,6026	,7400	1,7567		
V4_10D	,5393	,7411	,9637	1,6230	
V4_10E	,5349	,7144	1,0291	1,0012	2,3650
STIKI	,2561	,3168	,5746	,3820	,4502
V4_10G	,7088	,5470	,7124	,7502	,7297

	STIKI	V4_10G
STIKI	1,4632	
V4_10G	,2116	1,8195

Correlation Matrix

	V4_10A	V4_10B	V4_10C	V4_10D	V4_10E
V4_10A	1,0000				
V4_10B	,4091	1,0000			
V4_10C	,4059	,4988	1,0000		
V4_10D	,3780	,5197	,5708	1,0000	
V4_10E	,3106	,4150	,5049	,5110	1,0000
STIKI	,1891	,2340	,3584	,2479	,2420

—

R E L I A B I L I T Y A N A L Y S I S - S C A L E (A L P H A)

Correlation Matrix

	V4_10A	V4_10B	V4_10C	V4_10D	V4_10E
V4_10G	,4692	,3623	,3985	,4366	,3518

	STIKI	V4_10G
STIKI	1,0000	
V4_10G	,1297	1,0000

N of Cases = 984,0

Item Means	Mean	Minimum	Maximum	Range	Max/Min
Variance	2,3345	1,7835	3,0132	1,2297	1,6895
,1946					

Item Variances	Mean	Minimum	Maximum	Range	Max/Min
Variance	1,6478	1,2530	2,3650	1,1121	1,8875
,1502					

Reliability Coefficients 7 items

Alpha = ,8085 Standardized item alpha = ,8098

PRILOGA D: Izpis rezultatov preverjanja kriterijske veljavnosti v programskem paketu SPSS 8.0.

Preverjanje veljavnosti

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
NAC * DS	946	90,7%	97	9,3%	1043	100,0%
NAC * SNS	953	91,4%	90	8,6%	1043	100,0%
NAC * LDS	948	90,9%	95	9,1%	1043	100,0%
NAC * SLS	951	91,2%	92	8,8%	1043	100,0%

NAC * DS

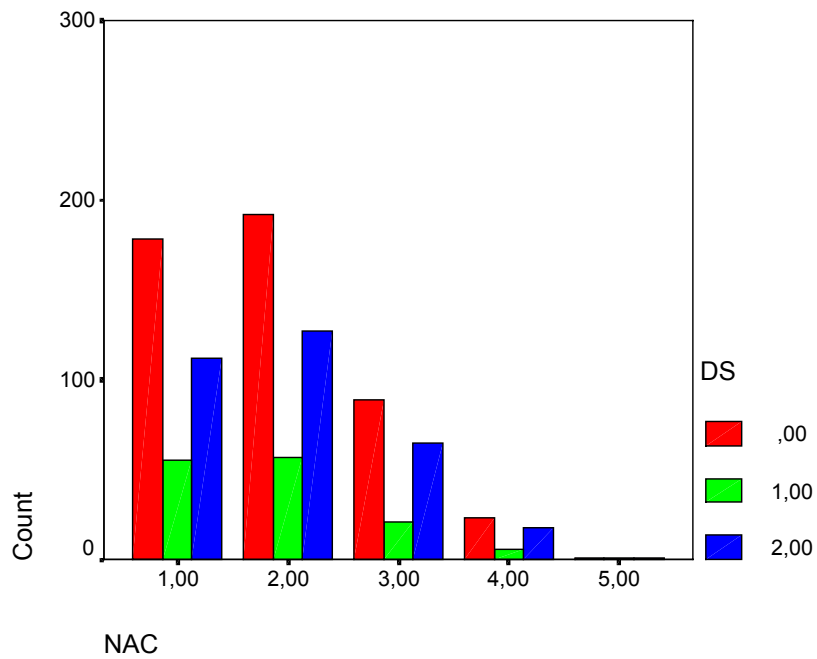
Crosstab

			DS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC	1,00	Count	178	55	112	345
		% within NAC	51,6%	15,9%	32,5%	100,0%
		% within DS	36,9%	39,3%	34,7%	36,5%
		% of Total	18,8%	5,8%	11,8%	36,5%
	2,00	Count	192	57	127	376
		% within NAC	51,1%	15,2%	33,8%	100,0%
		% within DS	39,8%	40,7%	39,3%	39,7%
		% of Total	20,3%	6,0%	13,4%	39,7%
	3,00	Count	89	21	65	175
		% within NAC	50,9%	12,0%	37,1%	100,0%
		% within DS	18,4%	15,0%	20,1%	18,5%
		% of Total	9,4%	2,2%	6,9%	18,5%
	4,00	Count	23	6	18	47
		% within NAC	48,9%	12,8%	38,3%	100,0%
		% within DS	4,8%	4,3%	5,6%	5,0%
		% of Total	2,4%	,6%	1,9%	5,0%
	5,00	Count	1	1	1	3
		% within NAC	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%
		% within DS	,2%	,7%	,3%	,3%
		% of Total	,1%	,1%	,1%	,3%
	Total	Count	483	140	323	946
		% within NAC	51,1%	14,8%	34,1%	100,0%
		% within DS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	51,1%	14,8%	34,1%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,338 ^a	8	,911
Likelihood Ratio	3,226	8	,919
Linear-by-Linear Association	,710	1	,400
N of Valid Cases	946		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,44.

NAC * SNS

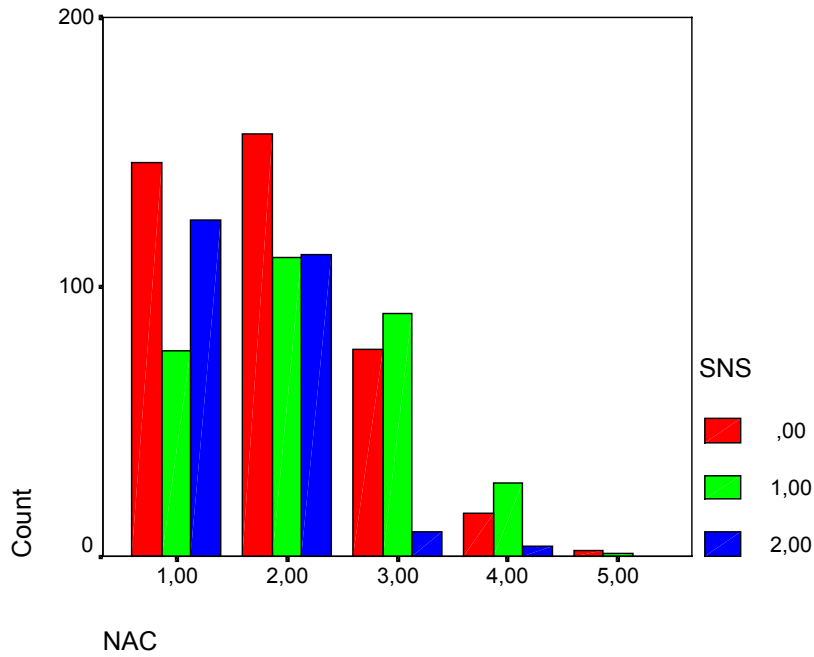
Crosstab

			SNS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC	1,00	Count	146	76	125	347
		% within NAC	42,1%	21,9%	36,0%	100,0%
		% within SNS	36,7%	24,9%	50,0%	36,4%
		% of Total	15,3%	8,0%	13,1%	36,4%
	2,00	Count	157	111	112	380
		% within NAC	41,3%	29,2%	29,5%	100,0%
		% within SNS	39,4%	36,4%	44,8%	39,9%
		% of Total	16,5%	11,6%	11,8%	39,9%
	3,00	Count	77	90	9	176
		% within NAC	43,8%	51,1%	5,1%	100,0%
		% within SNS	19,3%	29,5%	3,6%	18,5%
		% of Total	8,1%	9,4%	,9%	18,5%
	4,00	Count	16	27	4	47
		% within NAC	34,0%	57,4%	8,5%	100,0%
		% within SNS	4,0%	8,9%	1,6%	4,9%
		% of Total	1,7%	2,8%	,4%	4,9%
	5,00	Count	2	1		3
		% within NAC	66,7%	33,3%		100,0%
		% within SNS	,5%	,3%		,3%
		% of Total	,2%	,1%		,3%
Total	Count		398	305	250	953
	% within NAC		41,8%	32,0%	26,2%	100,0%
	% within SNS		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total		41,8%	32,0%	26,2%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	93,476 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	106,319	8	,000
Linear-by-Linear Association	15,928	1	,000
N of Valid Cases	953		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,79.

NAC * LDS

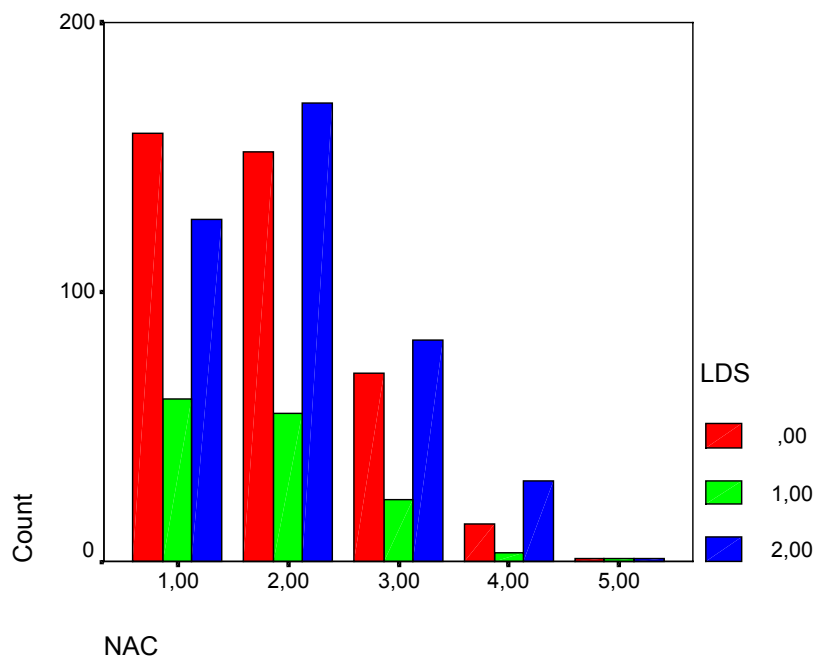
Crosstab

			LDS			Total
			.00	1,00	2,00	
NAC	1,00	Count	159	60	127	346
		% within NAC	46,0%	17,3%	36,7%	100,0%
		% within LDS	40,2%	42,3%	31,0%	36,5%
		% of Total	16,8%	6,3%	13,4%	36,5%
	2,00	Count	152	55	170	377
		% within NAC	40,3%	14,6%	45,1%	100,0%
		% within LDS	38,4%	38,7%	41,5%	39,8%
		% of Total	16,0%	5,8%	17,9%	39,8%
	3,00	Count	70	23	82	175
		% within NAC	40,0%	13,1%	46,9%	100,0%
		% within LDS	17,7%	16,2%	20,0%	18,5%
		% of Total	7,4%	2,4%	8,6%	18,5%
	4,00	Count	14	3	30	47
		% within NAC	29,8%	6,4%	63,8%	100,0%
		% within LDS	3,5%	2,1%	7,3%	5,0%
		% of Total	1,5%	,3%	3,2%	5,0%
	5,00	Count	1	1	1	3
		% within NAC	33,3%	33,3%	33,3%	100,0%
		% within LDS	,3%	,7%	,2%	,3%
		% of Total	,1%	,1%	,1%	,3%
Total	Count	396	142	410	948	
	% within NAC	41,8%	15,0%	43,2%	100,0%	
	% within LDS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	41,8%	15,0%	43,2%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,072 ^a	8	,029
Likelihood Ratio	17,219	8	,028
Linear-by-Linear Association	9,532	1	,002
N of Valid Cases	948		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,45.

NAC * SLS

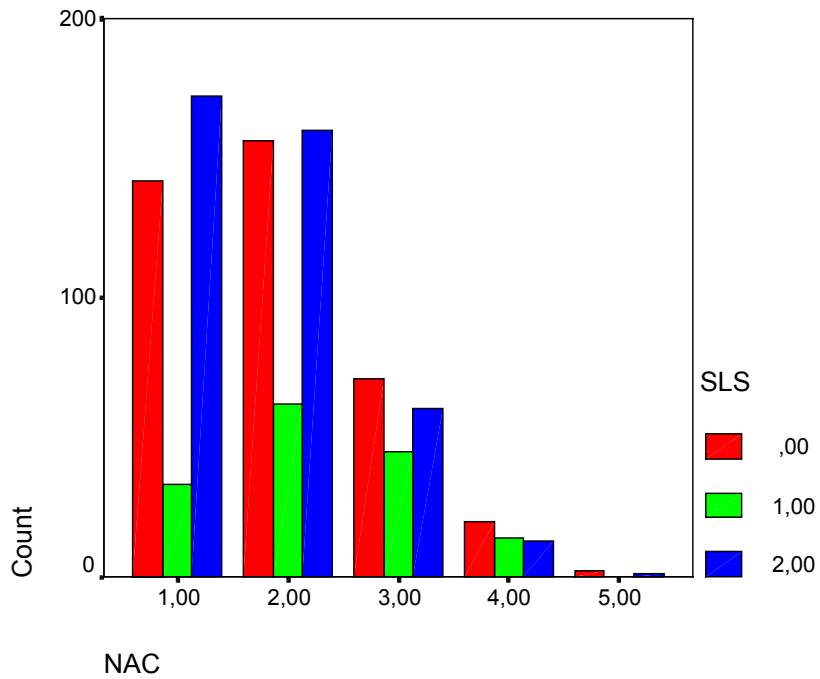
Crosstab

			SLS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC	1,00	Count	142	33	172	347
		% within NAC	40,9%	9,5%	49,6%	100,0%
		% within SLS	36,3%	21,4%	42,4%	36,5%
		% of Total	14,9%	3,5%	18,1%	36,5%
	2,00	Count	156	62	160	378
		% within NAC	41,3%	16,4%	42,3%	100,0%
		% within SLS	39,9%	40,3%	39,4%	39,7%
		% of Total	16,4%	6,5%	16,8%	39,7%
	3,00	Count	71	45	60	176
		% within NAC	40,3%	25,6%	34,1%	100,0%
		% within SLS	18,2%	29,2%	14,8%	18,5%
		% of Total	7,5%	4,7%	6,3%	18,5%
	4,00	Count	20	14	13	47
		% within NAC	42,6%	29,8%	27,7%	100,0%
		% within SLS	5,1%	9,1%	3,2%	4,9%
		% of Total	2,1%	1,5%	1,4%	4,9%
	5,00	Count	2		1	3
		% within NAC	66,7%		33,3%	100,0%
		% within SLS	,5%		,2%	,3%
		% of Total	,2%		,1%	,3%
Total	Count	391	154	406	951	
	% within NAC	41,1%	16,2%	42,7%	100,0%	
	% within SLS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	41.1%	16,2%	42,7%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	34,967 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	34,938	8	,000
Linear-by-Linear Association	5,271	1	,022
N of Valid Cases	951		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,49.

Koeficient veljavnosti

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
NACIO	2,3345	,87566	984
Demokratska stranka	,38	1,905	994
Liberalno demokratska stranka	,73	2,167	996
Slovenska ljudska stranka	,72	2,280	999
Slovenska nacionalna stranka	-,44	2,528	1001

Correlations

		NACIO	Demokratska stranka	Liberalno demokratska stranka	Slovenska ljudska stranka	Slovenska nacionalna stranka
NACIO	Pearson Correlation	1	,080*	,154**	-,212**	-,351**
	Sig. (2-tailed)		,014	,000	,000	,000
	N	984	946	948	951	953
Demokratska stranka	Pearson Correlation	,080*	1	,410**	,124**	,047
	Sig. (2-tailed)	,014		,000	,000	,137
	N	946	994	993	993	993
Liberalno demokratska stranka	Pearson Correlation	,154**	,410**	1	-,054	,020
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,088	,525
	N	948	993	996	996	996
Slovenska ljudska stranka	Pearson Correlation	-,212**	,124**	-,054	1	,261**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,088		,000
	N	951	993	996	999	999
Slovenska nacionalna stranka	Pearson Correlation	-,351**	,047	,020	,261**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,137	,525	,000	
	N	953	993	996	999	1001

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

PRILOGA E: Zanesljivost in veljavnost merjenja za leto 1993 in 1995 ter medčasovna primerjava z uporabo povprečne vrednosti na vzorcu

Zanesljivost (Cronbachov alfa) za leto 1993

```

R E L I A B I L I T Y   A N A L Y S I S   -   S C A L E   ( A L P H A )

1.      V4_10B      Slovenska država mora poskrbeti za svoje...
2.      V4_10C      Ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli..
3.      STIKI

Correlation Matrix

              V4_10B      V4_10C      STIKI
V4_10B      1,0000
V4_10C      ,5400      1,0000
STIKI       ,2506      ,3881      1,0000

N of Cases =      953,0

Item Means      Mean      Minimum      Maximum      Range      Max/Min
Variance
,1835           2,3494      1,9370      2,7922      ,8552      1,4415

Reliability Coefficients      3 items

Alpha =      ,6577      Standardized item alpha =      ,6601

```

Zanesljivost (Cronbachov alfa) za leto 1995

```

R E L I A B I L I T Y   A N A L Y S I S   -   S C A L E   ( A L P H A )

1.      V157_95      Slovenska država/95
2.      V158_95      Veliko ljubše/95
3.      STIKIPET

Correlation Matrix

              V157_95      V158_95      STIKIPET
V157_95      1,0000
V158_95      ,4941      1,0000
STIKIPET     ,2485      ,4125      1,0000

```

N of Cases = 931,0

Item Means	Mean	Minimum	Maximum	Range	Max/Min
Variance	2,6173	2,2309	2,9903	,7594	1,3404
,1443					

Reliability Coefficients 3 items

Alpha = ,6550 Standardized item alpha = ,6526

Komponentna analiza (1993)

Communalities

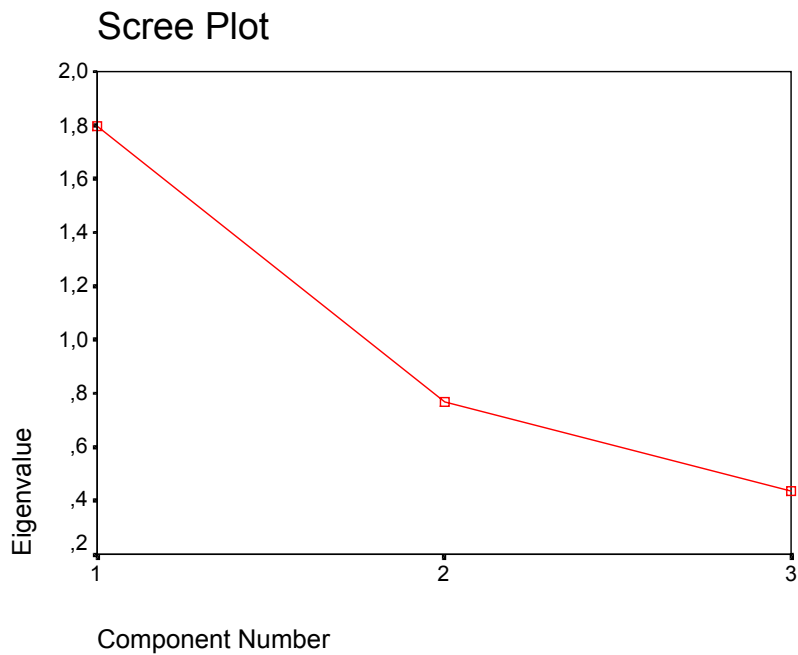
	Initial	Extraction
Slovenska drzava mora poskrbeti za svoje	1,000	,622
Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji ziv	1,000	,734
STIKI	1,000	,442

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1,798	59,932	59,932	1,798	59,932	59,932
2	,767	25,564	85,496			
3	,435	14,504	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component
	1
Slovenska država mora poskrbeti za svoje	,789
Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji ziv	,857
STIKI	,665

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Komponentna analiza (1995)

Communalities

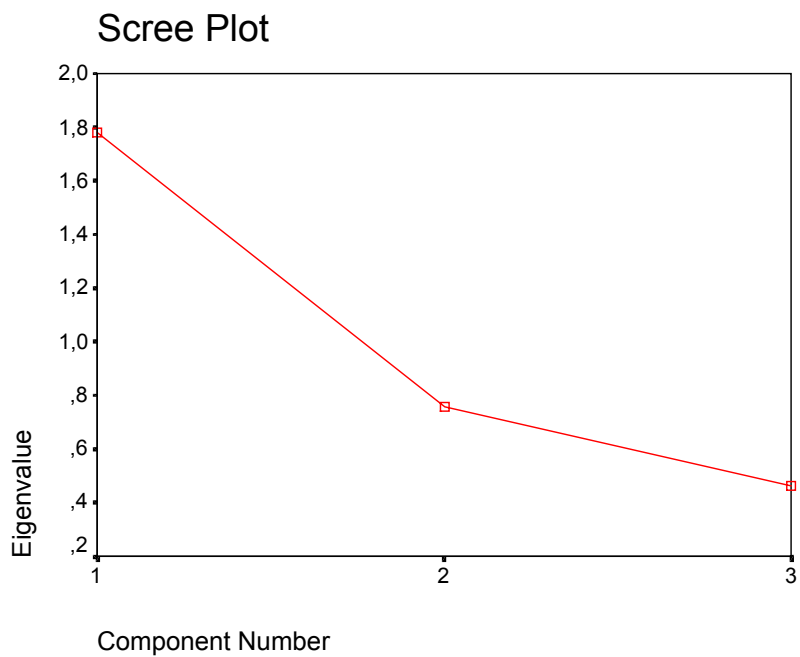
	Initial	Extraction
Slovenska država/95	1,000	,578
Veliko ljubse/95	1,000	,721
STIKIPET	1,000	,480

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1,779	59,285	59,285	1,779	59,285	59,285
2	,757	25,237	84,522			
3	,464	15,478	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Compon ent
	1
Slovenska drzava/95	,760
Veliko ljubse/95	,849
STIKIPET	,693

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Povprečna vrednost na vzorcu

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation
Slovenska drzava/95	983	2,21	1,38
Veliko ljubse/95	962	2,63	1,49
STIKIPET	954	2,9748	1,3908
Slovenska drzava mora poskrbeti za svoje	1021	1,94	1,04
Ljubse bi mi bilo, ce bi v Sloveniji ziv	1006	2,32	1,21
STIKI	984	2,8018	1,2096
Valid N (listwise)	848		

PRILOGA F: Rezultati veljavnosti merjenja za leto 1993 in 1995 (kriterijska veljavnost)

Leto 1993:

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
NAC.93 * DS	917	87,9%	126	12,1%	1043	100,0%
NAC.93 * SNS	924	88,6%	119	11,4%	1043	100,0%
NAC.93 * LDS	919	88,1%	124	11,9%	1043	100,0%
NAC.93 * SLS	922	88,4%	121	11,6%	1043	100,0%

NAC.93 * DS

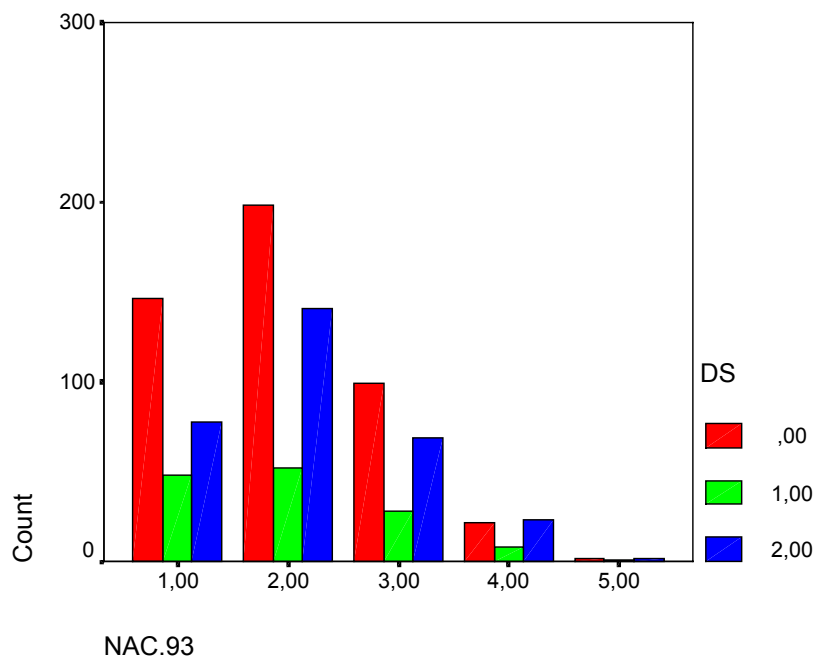
Crosstab

			DS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC.93	1,00	Count	146	48	78	272
		% within NAC.93	53,7%	17,6%	28,7%	100,0%
		% within DS	31,3%	35,0%	24,9%	29,7%
		% of Total	15,9%	5,2%	8,5%	29,7%
	2,00	Count	198	52	141	391
		% within NAC.93	50,6%	13,3%	36,1%	100,0%
		% within DS	42,4%	38,0%	45,0%	42,6%
		% of Total	21,6%	5,7%	15,4%	42,6%
	3,00	Count	99	28	69	196
		% within NAC.93	50,5%	14,3%	35,2%	100,0%
		% within DS	21,2%	20,4%	22,0%	21,4%
		% of Total	10,8%	3,1%	7,5%	21,4%
	4,00	Count	22	8	23	53
		% within NAC.93	41,5%	15,1%	43,4%	100,0%
		% within DS	4,7%	5,8%	7,3%	5,8%
		% of Total	2,4%	,9%	2,5%	5,8%
	5,00	Count	2	1	2	5
		% within NAC.93	40,0%	20,0%	40,0%	100,0%
		% within DS	,4%	,7%	,6%	,5%
		% of Total	,2%	,1%	,2%	,5%
Total	Count	467	137	313	917	
	% within NAC.93	50,9%	14,9%	34,1%	100,0%	
	% within DS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	50,9%	14,9%	34,1%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,886 ^a	8	,445
Likelihood Ratio	7,917	8	,442
Linear-by-Linear Association	3,801	1	,051
N of Valid Cases	917		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,75.

NAC.93 * SNS

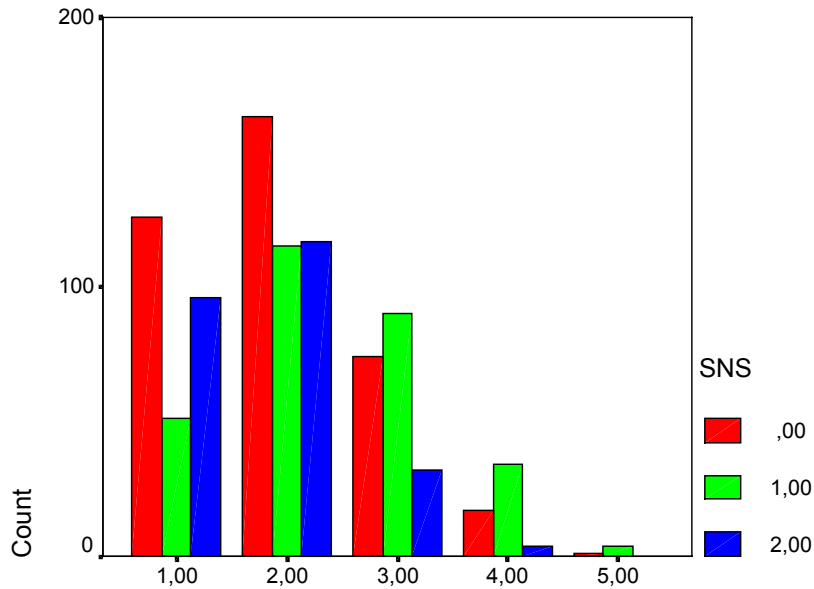
Crosstab

			SNS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC.93	1,00	Count	126	51	96	273
		% within NAC.93	46,2%	18,7%	35,2%	100,0%
		% within SNS	33,1%	17,3%	38,6%	29,5%
		% of Total	13,6%	5,5%	10,4%	29,5%
	2,00	Count	163	115	117	395
		% within NAC.93	41,3%	29,1%	29,6%	100,0%
		% within SNS	42,8%	39,1%	47,0%	42,7%
		% of Total	17,6%	12,4%	12,7%	42,7%
	3,00	Count	74	90	32	196
		% within NAC.93	37,8%	45,9%	16,3%	100,0%
		% within SNS	19,4%	30,6%	12,9%	21,2%
		% of Total	8,0%	9,7%	3,5%	21,2%
	4,00	Count	17	34	4	55
		% within NAC.93	30,9%	61,8%	7,3%	100,0%
		% within SNS	4,5%	11,6%	1,6%	6,0%
		% of Total	1,8%	3,7%	,4%	6,0%
	5,00	Count	1	4		5
		% within NAC.93	20,0%	80,0%		100,0%
		% within SNS	,3%	1,4%		,5%
		% of Total	,1%	,4%		,5%
Total	Count	381	294	249	924	
	% within NAC.93	41,2%	31,8%	26,9%	100,0%	
	% within SNS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	41,2%	31,8%	26,9%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	76,654 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	78,864	8	,000
Linear-by-Linear Association	2,407	1	,121
N of Valid Cases	924		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,35.

NAC.93

NAC.93 * LDS

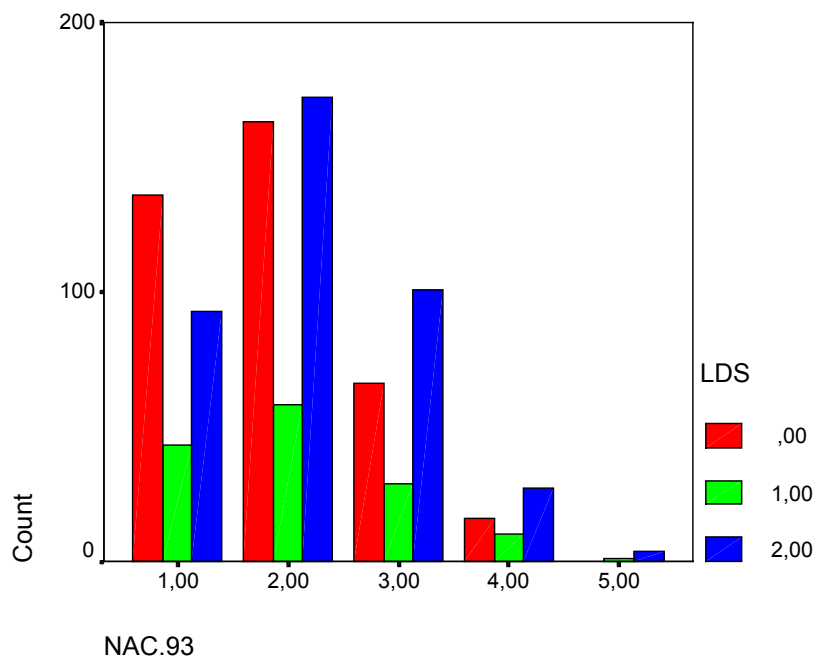
Crosstab

			LDS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC.93	1,00	Count	136	43	93	272
		% within NAC.93	50,0%	15,8%	34,2%	100,0%
		% within LDS	35,7%	30,5%	23,4%	29,6%
		% of Total	14,8%	4,7%	10,1%	29,6%
	2,00	Count	163	58	172	393
		% within NAC.93	41,5%	14,8%	43,8%	100,0%
		% within LDS	42,8%	41,1%	43,3%	42,8%
		% of Total	17,7%	6,3%	18,7%	42,8%
	3,00	Count	66	29	101	196
		% within NAC.93	33,7%	14,8%	51,5%	100,0%
		% within LDS	17,3%	20,6%	25,4%	21,3%
		% of Total	7,2%	3,2%	11,0%	21,3%
	4,00	Count	16	10	27	53
		% within NAC.93	30,2%	18,9%	50,9%	100,0%
		% within LDS	4,2%	7,1%	6,8%	5,8%
		% of Total	1,7%	1,1%	2,9%	5,8%
	5,00	Count		1	4	5
		% within NAC.93		20,0%	80,0%	100,0%
		% within LDS		,7%	1,0%	,5%
		% of Total		,1%	,4%	,5%
Total	Count	381	141	397	919	
	% within NAC.93	41,5%	15,3%	43,2%	100,0%	
	% within LDS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	41,5%	15,3%	43,2%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	22,604 ^a	8	,004
Likelihood Ratio	24,567	8	,002
Linear-by-Linear Association	20,200	1	,000
N of Valid Cases	919		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,77.

NAC.93 * SLS

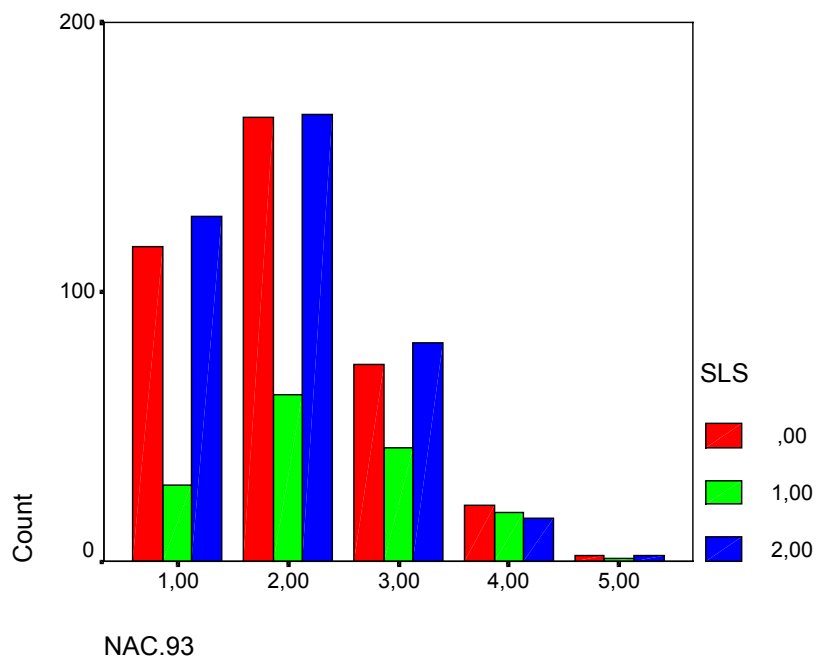
Crosstab

			SLS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC.93	1,00	Count	117	28	128	273
		% within NAC.93	42,9%	10,3%	46,9%	100,0%
		% within SLS	31,0%	18,5%	32,6%	29,6%
		% of Total	12,7%	3,0%	13,9%	29,6%
	2,00	Count	165	62	166	393
		% within NAC.93	42,0%	15,8%	42,2%	100,0%
		% within SLS	43,7%	41,1%	42,2%	42,6%
		% of Total	17,9%	6,7%	18,0%	42,6%
	3,00	Count	73	42	81	196
		% within NAC.93	37,2%	21,4%	41,3%	100,0%
		% within SLS	19,3%	27,8%	20,6%	21,3%
		% of Total	7,9%	4,6%	8,8%	21,3%
	4,00	Count	21	18	16	55
		% within NAC.93	38,2%	32,7%	29,1%	100,0%
		% within SLS	5,6%	11,9%	4,1%	6,0%
		% of Total	2,3%	2,0%	1,7%	6,0%
	5,00	Count	2	1	2	5
		% within NAC.93	40,0%	20,0%	40,0%	100,0%
		% within SLS	,5%	,7%	,5%	,5%
		% of Total	,2%	,1%	,2%	,5%
Total	Count	378	151	393	922	
	% within NAC.93	41,0%	16,4%	42,6%	100,0%	
	% within SLS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	41,0%	16,4%	42,6%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	23,133 ^a	8	,003
Likelihood Ratio	22,071	8	,005
Linear-by-Linear Association	,310	1	,578
N of Valid Cases	922		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,82.

Leto 1995

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
NAC.95 * DS	890	85,3%	153	14,7%	1043	100,0%
NAC.95 * SNS	895	85,8%	148	14,2%	1043	100,0%
NAC.95 * LDS	892	85,5%	151	14,5%	1043	100,0%
NAC.95 * SLS	893	85,6%	150	14,4%	1043	100,0%

NAC.95 * DS

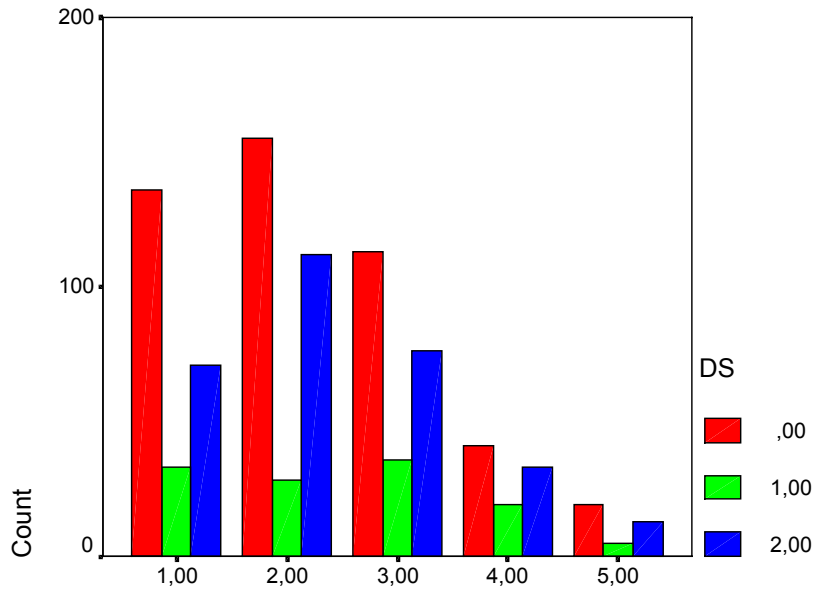
Crosstab

			DS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC.95	1,00	Count	136	33	71	240
		% within NAC.95	56,7%	13,8%	29,6%	100,0%
		% within DS	29,3%	27,3%	23,3%	27,0%
		% of Total	15,3%	3,7%	8,0%	27,0%
	2,00	Count	155	28	112	295
		% within NAC.95	52,5%	9,5%	38,0%	100,0%
		% within DS	33,4%	23,1%	36,7%	33,1%
		% of Total	17,4%	3,1%	12,6%	33,1%
	3,00	Count	113	36	76	225
		% within NAC.95	50,2%	16,0%	33,8%	100,0%
		% within DS	24,4%	29,8%	24,9%	25,3%
		% of Total	12,7%	4,0%	8,5%	25,3%
	4,00	Count	41	19	33	93
		% within NAC.95	44,1%	20,4%	35,5%	100,0%
		% within DS	8,8%	15,7%	10,8%	10,4%
		% of Total	4,6%	2,1%	3,7%	10,4%
	5,00	Count	19	5	13	37
		% within NAC.95	51,4%	13,5%	35,1%	100,0%
		% within DS	4,1%	4,1%	4,3%	4,2%
		% of Total	2,1%	,6%	1,5%	4,2%
Total	Count	464	121	305	890	
	% within NAC.95	52,1%	13,6%	34,3%	100,0%	
	% within DS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	52,1%	13,6%	34,3%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,862 ^a	8	,117
Likelihood Ratio	12,890	8	,116
Linear-by-Linear Association	2,188	1	,139
N of Valid Cases	890		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,03.

NAC.95

NAC.95 * SNS

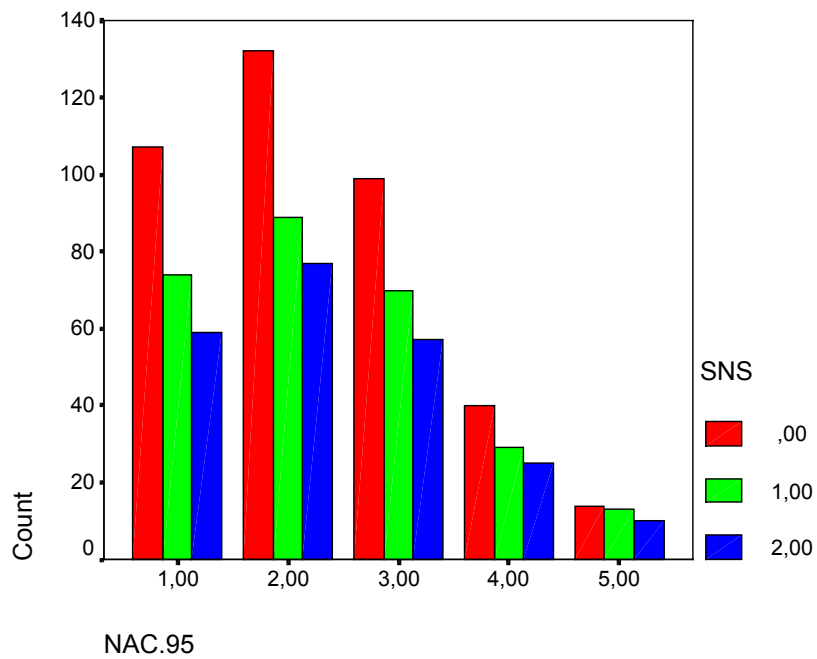
Crosstab

			SNS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC.95	1,00	Count	107	74	59	240
		% within NAC.95	44,6%	30,8%	24,6%	100,0%
		% within SNS	27,3%	26,9%	25,9%	26,8%
		% of Total	12,0%	8,3%	6,6%	26,8%
	2,00	Count	132	89	77	298
		% within NAC.95	44,3%	29,9%	25,8%	100,0%
		% within SNS	33,7%	32,4%	33,8%	33,3%
		% of Total	14,7%	9,9%	8,6%	33,3%
	3,00	Count	99	70	57	226
		% within NAC.95	43,8%	31,0%	25,2%	100,0%
		% within SNS	25,3%	25,5%	25,0%	25,3%
		% of Total	11,1%	7,8%	6,4%	25,3%
	4,00	Count	40	29	25	94
		% within NAC.95	42,6%	30,9%	26,6%	100,0%
		% within SNS	10,2%	10,5%	11,0%	10,5%
		% of Total	4,5%	3,2%	2,8%	10,5%
	5,00	Count	14	13	10	37
		% within NAC.95	37,8%	35,1%	27,0%	100,0%
		% within SNS	3,6%	4,7%	4,4%	4,1%
		% of Total	1,6%	1,5%	1,1%	4,1%
Total	Count	392	275	228	895	
	% within NAC.95	43,8%	30,7%	25,5%	100,0%	
	% within SNS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	43,8%	30,7%	25,5%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,873 ^a	8	,999
Likelihood Ratio	,878	8	,999
Linear-by-Linear Association	,368	1	,544
N of Valid Cases	895		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,43.

NAC.95 * LDS

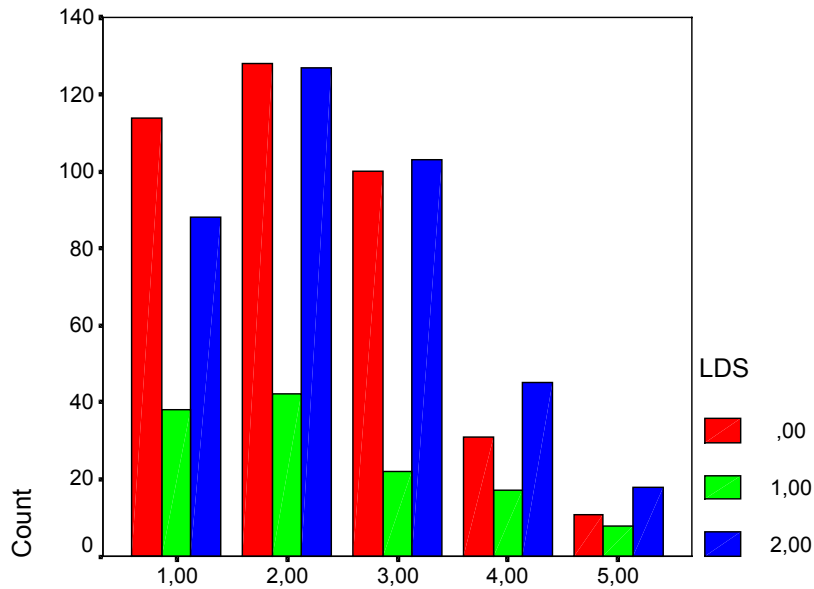
Crosstab

			LDS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC.95	1,00	Count	114	38	88	240
		% within NAC.95	47,5%	15,8%	36,7%	100,0%
		% within LDS	29,7%	29,9%	23,1%	26,9%
		% of Total	12,8%	4,3%	9,9%	26,9%
	2,00	Count	128	42	127	297
		% within NAC.95	43,1%	14,1%	42,8%	100,0%
		% within LDS	33,3%	33,1%	33,3%	33,3%
		% of Total	14,3%	4,7%	14,2%	33,3%
	3,00	Count	100	22	103	225
		% within NAC.95	44,4%	9,8%	45,8%	100,0%
		% within LDS	26,0%	17,3%	27,0%	25,2%
		% of Total	11,2%	2,5%	11,5%	25,2%
	4,00	Count	31	17	45	93
		% within NAC.95	33,3%	18,3%	48,4%	100,0%
		% within LDS	8,1%	13,4%	11,8%	10,4%
		% of Total	3,5%	1,9%	5,0%	10,4%
	5,00	Count	11	8	18	37
		% within NAC.95	29,7%	21,6%	48,6%	100,0%
		% within LDS	2,9%	6,3%	4,7%	4,1%
		% of Total	1,2%	,9%	2,0%	4,1%
	Total	Count	384	127	381	892
		% within NAC.95	43,0%	14,2%	42,7%	100,0%
		% within LDS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	43,0%	14,2%	42,7%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,384 ^a	8	,072
Likelihood Ratio	14,850	8	,062
Linear-by-Linear Association	6,717	1	,010
N of Valid Cases	892		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,27.

NAC.95

NAC.95 * SLS

Crosstab

			SLS			Total
			,00	1,00	2,00	
NAC.95	1,00	Count	108	44	88	240
		% within NAC.95	45,0%	18,3%	36,7%	100,0%
		% within SLS	28,3%	32,1%	23,5%	26,9%
		% of Total	12,1%	4,9%	9,9%	26,9%
	2,00	Count	125	37	136	298
		% within NAC.95	41,9%	12,4%	45,6%	100,0%
		% within SLS	32,8%	27,0%	36,3%	33,4%
		% of Total	14,0%	4,1%	15,2%	33,4%
	3,00	Count	100	37	88	225
		% within NAC.95	44,4%	16,4%	39,1%	100,0%
		% within SLS	26,2%	27,0%	23,5%	25,2%
		% of Total	11,2%	4,1%	9,9%	25,2%
	4,00	Count	34	15	44	93
		% within NAC.95	36,6%	16,1%	47,3%	100,0%
		% within SLS	8,9%	10,9%	11,7%	10,4%
		% of Total	3,8%	1,7%	4,9%	10,4%
	5,00	Count	14	4	19	37
		% within NAC.95	37,8%	10,8%	51,4%	100,0%
		% within SLS	3,7%	2,9%	5,1%	4,1%
		% of Total	1,6%	,4%	2,1%	4,1%
Total	Count	381	137	375	893	
	% within NAC.95	42,7%	15,3%	42,0%	100,0%	
	% within SLS	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	42,7%	15,3%	42,0%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,705 ^a	8	,286
Likelihood Ratio	9,816	8	,278
Linear-by-Linear Association	2,200	1	,138
N of Valid Cases	893		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,68.

